

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltenek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor** tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A mi jelszavunk.

Beszéd, a melylyel **Dr. Erdős József**, a debreceni főiskola rektora, az 1903/4. tanévet megnyitotta.

*Mélyen tisztelt Hallgatóság!
Nemes akadémiai Ifjuság!*

Bármely vallási, erkölcsi, művelődési, társadalmi vagy állami intézmény létezésének, virulásának, fenmaradásának és gyarapodásának feltétele s biztosítéka, az örök igazságot képviselő alapelvekhez való hű és állhatatos ragaszkodás. Viszont úgy egyesek, mint népek és birodalmak csakis akkor és addig lehetnek boldogok, ha és a meddig őket az Isten örök érvényű kinyilatkoztatásának, evangéliomának csodás erői éltetik, üdítik és vezérelik. Mert egyedül szilárd szegeletkövön s szikla fundamentomon épült ház dacolhat az idő viszontagságaival s késői nemzedékek is áldólag emlegetik a százados multú dicső alkotások létrehozóinak a nevét; viszont ha jő a zápor és zúg az áradat s tombolnak a szelek és beleütköznek a fővenyre épített házba, özszedöl az és romlása nagy léssen;¹ a miként az ember és az emberiség élete, működése és csinálmanya is, az Örökkévaló kegyelme nélkül, csak üres kép, játszi sugár, csalfa tünde fényalak.

Assyriának meg Babyloniának tündöklő csillagai elhomályosulva hullottak alá, palotáikban vad ebek üvöltének és mulató házaikban sakállok; idejük lejárt, romlásuk kiáltása borzadalmasan hangzott végig az egész földön: mert mind e két birodalom, valódi hivatásáról megfeledkezve, az Isten igazságát hazugságra változtatta és felfuvalkodásában sok népnek kigyomlálására, az Úr választott örökségének elpusztítására, a világkormányzói jog bitorlására és ezzel minden emberi és erkölcsi létfeltételnek lábbal tiprására vetemedett, a miképen ezt, évezredes romjaik-

ból kiasott műemléktöredékeik is jelképezik. Busulásában méltóan ostromozta meg őket mint ellenségeit a seregeknek Ura.¹

Egiptom és Róma dicsősége szétfoszlott, hatalmuk ékességök eltűnt, bálványaik hitelüket veszték, hőseiknek nevei csak költött előadásban maradtak fen: mert lakosaik az örök igazságtól elpártolva, vallásilag a babona, erkölcsileg a fajtalanság örvényébe rohantak s bűneiknek megérdemelt büntetése lön a siralom és az enyészet.

Eként hamvadt el sok kevély erős város, eként temetkeztek önmagok által ásott sirjaikba annyi meg annyi országok, birodalmak; olyanokká lettek mint a leperzselt erdő és a kopár hegyorom, mert egyetemben elhajoltak az igazságtól s egytől egyig mindenestől haszontalanokká lőnek.²

A világ és emberiség történelmében páratlanul álló jelenségképen tekinthető az, hogy Isten az örök igaz, szép és jó eszméinek, elveinek s példának hirdetésére, terjesztésére az ókor két gyönyörű fekvésű államát rendelte a végett, hogy miként az égboltozaton a nap és hold a csillagok ezereivel, aként e két állam, a maga gócpontjaival és telepeivel, tündököljön az egész föld kerektségén mindenütt és hintse, áraszsza szerte szélylyel az elhomályosíthatatlan, kiolthatatlan isteni Lélek megelevenítő, éltető fénysugárait, világolja ragyogja bé a jövő századok és évezredek végtelenségét, a míg csak meg lesz e föld és rajt' ember él. E két állam *Palaestina* és *Hellas*.

Kiválóságuk egyáltalán nem földrajzi fekvésükben vagy geologiai alkatukban, nem is lakosaiknak öröklött faji vonásaiban, nem is szervezetükben, vagy más ehez hasonló előnyökben keresendő s található fel, hanem abban az üdv-tényben, mely szerint Isten e két állam népei

¹ Ézs. 10, 13.

² R. 3, 12.

¹ Mt. 7, 27.

közepett nyilatkozta ki magát ígéje és Lelke által aképen, a mint sehol másutt az ég alatt.

Palaestina az ígéretség, a törvény és az idő teljességében megjelent Idvezítő földi élete, tanításai és váltságműve által emelkedett arra a magaslatra, a melyre az őskor államai közül egy sem volt képes felhatolni. Isten ereje és kegyelme segítette e tetőfokra és tartotta fen azon odáiglan, miglen a Megváltó keresztre feszítésének bűnéért állam és nép egyaránt méltóan bűnhődött. Megvetették a szegeletkövet és ez a kö összezúzta, szétmorzsolta őket.¹

Annál fényesebben világolja bé Hellas fénylő napja az egész földtekét. E küzdelemteljes, de dicső múltú állam hivatása, hatása, fontossága állandó, fokozódó s véget nem ér csak a tökéletesség céljánál. Igen; mert itt csiráztak ki és gyökereztek meg Idvezítő Urunk evangéliomának amaz egészséges jó magvai, a melyekből a keresztyénség terebélyes lombkoszorús fái növekedtek fel, a melyeknek árnyékiban milliók találnak enyhét, pihenést, vigasztalást, békességet, szeretetet. Az ő Hellas hívő népét irgalmába vette Isten és épen ezen példával igazolta bé, hogy a hitetlen zsidóság is egyedül csak hit által nyerend kegyelmet.²

Mózes és a proféták még az árnyaknak, előképeknek, jeleknek, sejtelmeknek korában éltek, reméltek és hittek; Dávid az eljövendő Idvezítő dicsőségét zengette lantján: már Pál apostol Hellas térein a valóságot, az igazságot, az életet, a megjelent és örökké uralkodó égi királyt, a legfőbb profétát és egyedüli főpapot Krisztust hirdeti, vallja, áldja szóval szívvel lélekkel, azon a páratlanul álló világnyelven, a mely az evangéliomi gondolatok, eszmék, elvek, igazságok teljtartalmú kifejezésére egyedül alkalmas. Hellén nyelven írt okmányban olvasta először a világ ezt a legboldogítóbb megszólítást: „Mi Atyánk!” Hellasban fakadtak fel a keresztyén tudomány, míveltség, erkölcsiség üde forrásai; itt világítottak ama szövétnekek, a melyeknek fénysugárai elhatottak a föld legszélső határáig.

Mi őrizte hát meg Hellas nagyságát és mi tartotta fen dicsőségét? Népe, nyelve, hősi ősi múltja-é? Bálványai, szobrai, hadserege, várai, műkincsei-é? Nem. E tekintetben nálánál kiválóbb, gazdagabb országok is megszégyenültek, sivar pusztasággá átokká lettek. Hellas ereje, örök jelentősége az evangéliom elfogadásában határozódik. Itt látjuk azt, a mit sehol másutt nem észlelünk, hogy Isten ígéje és Szentlelke, a hívő tagok munkálkodásával karöltve, együt-

tesen, csodálatos dolgokat mível. Azoknak az apostoli korszakbeli keresztyén gyülekezeteknek pogány görögökből hívökké lett buzgó tagjai, ajkukon, szívökben, lelkökben az Isten dicsőtés szent áldozatával és erkölcsi, társadalmi téren lankadatlan munkásságukkal, romolhatatlan szegeletkövön lerakták a keresztyén mívelődés, tudományosság és evangéliomi szellemtől ihletett áldásos intézmények alapjait oly példás és bámulatos módon, hogy alkotásaik még hosszú évezredek multán is eszményekül, mintakül fognak szolgálni. Mindezt cselekedték és cselekedhették azért, mert mindnyájan mindvégiglen megtartották a pogányok hivatott és rendelt apostolának Pálnak amaz intését, a melyet ő első kánoni levelében a thessalonikabeliekhez, de egyúttal a világ összes keresztyén hívőihöz is intézett így szólván: „Szünetlenül *imádkozzatok* és becsületbeli dolognak tartásatok, hogy csendes életet folytassatok, saját dolgaitok után lássatok és *munkálkodjatok!*”¹

Ugyanerre a hivatásra rendelt minket is az Úr, nemes akadémiai Ifjuság! A mi zászlónkra, a mi pecsétünkre, a mi fundamentomunk szegeletkövére szintén *ez a jelszó* van felírva: „*Orando et laborando!*” És ha szinte közel négy évszázad viszontagságai között e zászlót olykor-olykor a viharok megtépdelték, de azt, a mi elődeink önnön hibáikkal soha meg nem tisztátalanították, sőt becsülettel megőrizték s szeplőtelenül hagyták ránk örökségül. Pecsétünkre szintén kitörölhetetlenül van bevésve ez a szent íge, ez a vezérlő elv. Még ma is ezen az alapon állunk és csak addig maradhatunk fen, a míg ezen az alapon híven, rendületlenül megállunk.

Szánjunk tehát néhány percet kollégiumunk jelszavának megértésére s ha megértettük, valósítsuk is meg e jelszót: „*Orando et laborando!*”

I.

Az imádkozás emberi természetünknek és valónknak elidegeníthetetlen állandó öröksége, a mely minden korban, minden népnél éltető eleme volt és lesz annak a kiírthatatlan viszonynak, a melyben él az okos és érző ember az örök, mindenható, mindentudó, mindenütt jelenvaló igaz Istennel. Arany *lánc* az imádság, a mely a föld vándorát az ég Urával, *hid*, a mely a mulandóságot az örökkévalósággal, *csatorna*, a mely a viharoktól hanykódó kebel hullámaait a kiapadhatatlan égi szeretet tengerével összekapcsolja. Ott találjuk a lélek e megnyilatkozását az emberiség legősibb történetében, akár úgy mint áldozatot,² akár úgy, mint „az Isten ne-

¹ Mt. 21, 44.

² R. 11, 30. 31.

¹ Thess. 5, 17. v. ö 4, 11.

² Gen. 4.

vét magasztaló ajakaknak gyümölcsét¹, most látható, érzékelhető, majd láthatatlan szellemi alakban, igazolásául annak, hogy a vallásos hit és az istenfélelem, vele született tulajdona az embernek. Ennek a ténynek az ellenkezőjét, a történelem előtti idők bűvárai, meg a szellemi élet tüneményeinek felderítésével foglalkozó bölcsészek, sem lélektani, sem népismeii vizsgálódások és észleletek nyomán nem bírták idáig megcáfolni.²

Bár bizonyos nemű szánandó részvételt olvassuk, hogy a rendszeretlen bálványimádásban élő népek mily babonás, gépíleges, visszás módon szoktak imádkozni s szinte megütközünk a felett, hogy a rendszeres pogányvallásokat követő művelt népek imádkozási gyakorlata is mily korlátolt, együgyű, félszeg és majdnem merő hatorság: mindamellett meg kell vallanunk, hogy az Istennel való szívbéli, lelki érintkezésnek eme kezdetleges és esetlen kifejezéseiben is van valami megható, megindító, hogy ne mondjam, ámulatot keltő mozzanat. És ez, a véges lénynek a végetlen örök fővalóság iránt érzett önkéntes, közvetlen, feltétlen hódolata és el nem titkolható alárendeltségi tudata.

Homerós klaszszikus mondásai,³ mint szintén a görög szellem számos hasonló megnyilatkozásai,⁴ az ókor népeinek vallási gondolkodásmódjáról és vallásos lelkületéről tanuskodnak, a mely nemcsak az alacsony sorsú népretegeknél, hanem az uralkodóknál és lángelméknél is szembe szökő mérvben észlelhető. Tudjuk nevezetesen, hogy a világverő Nagy Sándor bőszevű hevében sem mellőzte el soha vallási kötelmét s Demosthenes leghatalmasabb politikai beszédét⁵ fohászszal nyitotta meg. Szintén ezt látjuk az ókori rómaiaknál, a hol a nyilvános ünnepeket, gyűléseket, versenyjátékokat mindig ünnepi verses imádsággal (solemne carmen precationis), illetőleg fogadástétellel (solemnis votorum nuncupatio), viszont a szónokok (p. o. Cato, Gracchus) beszédeiket, a költők műveiket, az államhivatalnokok működésüket, általában min-

dennemű hivatásban levők a foglalatosságukat rendszeren könyörgéssel kezdték és végezték.¹

Am, miként az antik művészet legmagasztosabb eszményéről, a vatikáni remek Apollo szoborról, az örök-üde ifjuság bájoló vonásai mögöl bizonyos nemű komoly merengés és a múlandóság sejtelmének borongó árnya lebben felénk, a melyet az érzéketlen és részvétlen ridég márvány még inkább fokoz: aként a bálványimádó, még oly művelt népeknél is, mint a minők az indusok, egiptomiak, görögök és rómaiak valának -- az imádság olyan volt, mint azoknak a népeknek a vallása, tudniillik a szellemerkölcsi boldogtalanságnak hű tüköre. Keresve keresték, de nem találták meg és így nem is ösmerhették az igazságot és a lelki békesség délibábszerű jelenség gyanánt hol feltűnt, hol tova szállt képzeletök előtt.

*

Már Izraél népe vallásában Istenhez és emberhez egyaránt méltó magaslatra emelkedett az imádság, a mint erről kiváltképen a bűnbánó, hálaadó, dicsérő és esedező hangú s tartalmú zsoltárok tanuskodnak; csakhogy itt még a múltó értékű, jelképes és külsőleges áldozati cselekvények akadályozzák a lelkeket az Istenhez való közvetlen, bizodalmas és gyermeki ragaszkodásról tanuskodó közeledésben, a mi miatt az ótestamentomi imádságon és istentiszteleti intézményen, a törvényszerűség, a betű, a köteleesség, a szolgaság, az árny, az átmenet jellege mindenütt és mindenben megérzik, de e mellett kifejezésre jut a vigasztaló reménység is: Vajha feltűnnék Jákóbból a fénylő csillag² és mielőbb elküldené az Úr a Juda törzséből azt a profétát,³ a kire ha hallgatnak e világ népei idvezülnek.

*

Folyt. köv.)

Tudomány és vallás.

A reformátorok a poshadtt vizet megszürték, üditővé tették; most egy mozgalom van terjedőben, amelynek részesei még meg is akarják desztillálni. Csakhogy a desztillált viz nem üdit, hanem öl — méreg az!

E hó első napjaiban a modern theologusok nemzetközi értekezletet tartottak Amszterdamban, a mely alkalommal nevezetes fejtegetéseket eregettek világgá. Carpenter oxfordi tanár „a vallás helyét történeti alapon” ismertette, egy vonalon az emberi szellem többi

¹ Lasaulx, Über die Gebete der Griechen und Römer. Würzburg, 1842. Luthardt, Apolog. Vorträge. Lpz. 10. Aufl. 1883, magyarul Csiky L. fordításában. Bpest, 1888.

² Num. 24, 17.

³ Deut. 18, 15.

¹ Zsid. 13, 15.

² Lubbock, Prehistoric Times. 4. kiad. London, 1865., németül Passowtól, Jena, 1874., magyarul dr. Öreg J. fordításában, Budapest, 1876. Waitz, Anthropologie der Naturvölker. Leipzig, 1859—64; az 5. és 6. kötet Gerlandtól 1870—71. Caspari, die Urgeschichte der Menschheit. Leipzig, 1873. 2. kiad. 1877.

³ πάντες δὲ Θεῶν χαίρουσ' ἄνθρωποι (Od. III, 48); Θεοὶ δὲ τε πάντα ἴσασι (Od. IV, 468).

⁴ így p. o. Θάρσει μοι, θάρσει, τέχνην, | ἔτι μέγας οὐρανῶ | Ζεὺς, ὅς ἐφορᾷ πάντα καὶ κρατύνει (Sophokl. Elektr. 173. kk.), vagy ὅταν ἀγαθὸν πράσῃς, Θεοὺς μηδὲ σεαντὸν αἰτιῶ (Bias.)

⁵ περὶ σιεφάνου.

termékeivel: a törvénnyel, a művészettel és a költészettel. Szerinte a vallásban a társadalmi és erkölcsi elvek felülemelkedtek a dogmán és ceremónián. *Jean Reville* párisi egyetemi tanár szerint a természet rendjének modern fogalma a vallásból is kiszorítja a csodálatos és természetfeletti elemet.

Igazán nagyszerű ez a boszorkánykunya az ő működésében. Képzeljünk egy nagy görebet, alatta a tudomány lángjaival, benne a vallással. Szép renddel megy végbe a destilláció folyamata, a melynek végével a görebben visszamarad mindaz, a mi emberileg felfoghatatlan, tehát elvetni való, a lombikban pedig összegyűlik az emberiséget boldogító erkölcs- és jogbölcsélet!

Csak azt nem tudom, hogy a nemzetközi értekezleten jelen voltak elhittek-e *Carpenter* főboszorkánymester urnak, hogy a társadalmi és erkölcsi elvek elégségesek lennének az üdvösségre, ha csupán a békés társadalmi fejlődést értjük is alatta. Annyi bizonyos, hogy az a szintén modern nézet, mely szerint a vallás szükséges a köznép részére, különben nem lehetne kormányozni, ellene mond neki. Ellenben *Jean Reville*-nek tökéletesen igaza van abban, hogy a vallásból a csoda és természetfeletti elemet ki kell szorítani. Csak az a kérdés, hogy mit értsünk ezen kifejezések alatt.

Csoda és természetfeletti dolog feltétlenül nincs, hanem csupán ismereteinkhez viszonyítva.* Minden jelenség, minden esemény, amennyiben keletkezésüket nem tudjuk megmagyarázni, az azokat előidéző okok, erők felől nem vagyunk képesek magunknak számot adni: csoda, ha ismereteink szerint meg nem történhetik: természetfeletti. Csoda volna a drót nélküli táviratkozás, ha az elektromos sugarak felől semmit sem tudnánk és ha a táviró készülékek létezéséről sejtelmünk sem volna. Természetfeletti is lenne, ha a sugárzó energiák természetéről sem lenne fogalmunk s ennek következtében ismereteink szerint hatást alkalmas közeg nélkül, csupán a levegőn keresztül merő lehetetlenség volna továbbítani.

Tudományos ismereteink csak az anyagról és az ebben végbemenő jelenségekről vannak, de ezek is szerfelett hiányosak és bizonytalanok. Nagyon sok fizikai problémával szemben teljesen tájékozatlanok vagyunk. Azért is nemcsak X. Pius, hanem a tudományt sem fogadom el pápának.

Talán helyesen fejezem ki magamat azt mondva, hogy a vallás csodálatosnak és természetfelettinnek tartott elemeit csak akkor vehetjük vizsgálat alá, ha ismerni fogjuk a lélek fizikáját. Erről azonban — ha lehet — kevés szó lehet, de történtek események és megállapítottak olyan kísérleti eredmények, a melyek a keresztyén vallás csodálatos és természetfeletti dolgainak titkaiba bepillantást engednek. E bepillantások révén arról kell, hogy meggyőződünk, hogy a szentírásban leírt „csodálatos és természetfeletti“ események megtörténtek, mert megtörténhettek és akkor, ha maradnak is csodálatraméltók, de természetfeletti lenni megszűnnek, minélfogva a szentírás alapuló hit valószínűséggel pozitív hit.

Ezekről az említett eseményekről és kísérleti tapasztalatokról, valamint a szentírásbeli csodákról bővebben szólottam *Jézus és a Szent Lélek csodatételei* című, nem régen megjelent munkámban.** Nagy

* Ezt theologiai nyelven így fejezzük ki: „a csoda nem contra naturam, hanem supra scientiam“ van. Szerk.

** Kapható 70 fillérért a szerzőnél Debrecenben, Darabos-utca 29. sz. a. Vidékre küldve 76 fillér.

örömömre szolgálna, ha a hazai modern és nem modern theologus urak nem csak figyelmükre, hanem bírálatukra is méltatnák.

Széki Akos

TANÜGY.

A tanítás és nevelés sikerének biztosítása.

Egyetlen hivatalnoknak sem oly nehéz a kötelességeit pontosan körülírni, mint a tanítónak. Míg a hivatalnokot rendeletek és más szabályzatok szoros korlátok közt tartják, addig a tanítónak csak általános utasításai vannak, melyek megvalósítása teljesen a tanító rátermettségétől függ. Kezébe van adva a tanterv, vannak alkalmas tankönyvei is, de a tankönyvek fejezeteinek a kiszabott idő alatt való elvégzése még nem biztosíték arra nézve, hogy tanítói és nevelői feladatát is betöltötte-e. Ezért nagyon fontos, hogy kötelességei és az azok teljesítésére vezető legalkalmasabb módok olyan utasításban foglaltassanak össze, a melyek a gyengébb, vagy kevesebb lelkiismeretességgel dolgozó tanító munkájának sikerét is biztosítják.

Népiskolai szervezetünk több célzason kívül az iskolaszék hatáskörét a 26. pontban így írja elő:

„Felügyel a tanítóknak úgy erkölcsi magaviseletére, mint hivatali kötelességeik pontos teljesítésére, szorgalmokra, a növendékekkel való bánásmódjukra.“ A 27. pontban azt is mondja, hogy ha az iskolaszék kisebb mérvű kihágást, vagy egyéb törvénytelenséget tapasztal, akkor a tanítót először a lelkes által figyelmezteti, nagyobb mérvű hanyagság, vagy kihágás tapasztalása esetén egyháztanács útján az espereshez fordul. Ezzel szemben a községi iskolaszéki utasítás 100. §-a pontosan felsorolja a fegyelmi vétségeket, valamint szabályozza a fegyelmi vizsgálat lefolyását is.

A tanítás sikerének biztosítására igen fontos az iskoláknak megfelelő tan és szemléltető eszközökkel való ellátása. Ismeretes, hogy sok elemi iskolánk milyen gyarlón van ellátva ezekkel. Igen sok helyen a tanító csak félve mer elő állani azzal a kéréssel, hogy bizonyos taneszközök beszerzése szükséges. Másképpen van ez a községnél. A községi iskolaszéki utasítás 109. §-a egyenesen kötelességévé teszi a tanítónak, vagy tanítótestületnek (ha több tanító van,) hogy minden évben június végéig állapítsa meg, hogy „minő taneszközökre van az iskolának szüksége és ezek engedélyezése iránt az igazgatótanító, vagy az osztatlan népiskolánál a tanító a községi előjárásához tesz előterjesztést, kimutatván a meglévő és hiányzó taneszközöket.“ Mennyivel kevesebb biztosítékot nyújt a taneszközök beszerzésére nézve a mi népiskolai szervezetünk 19. pontja, mely az iskolaszék kötelességévé teszi, hogy az év megnyitása előtt vizsgálja meg a tanszereket és a hiányzó beszerzéséről gondoskodjék és javaslatot készítsen arra nézve, hogy a többi tanszerszükséglet milyen sorrendben fedeztessék. Nem a községi iskolaszéki utasítás intézkedése-e a helyesebb, a mely a tanító kötelességévé teszi, hogy évenként külön felszólítás nélkül is tegyen előterjesztést a tanszerszükségletéről. Az iskolaszék megvizsgálhatja azután, hogy valóban szükség van-e a kívánt tanszerekre, de a tanszerek beszerzése nálunk azért is elmarad, mert az iskolaszék nem vizsgálja meg, a tanító meg nem kéri. Az iskolai költségvetést az iskolaszék állítja össze

a községi iskoláknál. Ezt a feladatot azonban nem önállóan teljesíti, mert a 17. § szerint a községi iskolai költségvetés összeállításakor a gondnok a tanítót, illetve igazgatótanítót meghallgatni köteles. Kötelessége az iskolaszéknek, hogy gondos előrelátással és takarékoság mellett a jövő évben elkerülhetetlenül szükséges felszerelési és beruházási szükségleteket számbavegye, és azokról javaslatokat terjesszen be. Ha minden népiskolánk költségvetésének összeállításánál a tanítótestületek véleménye nálunk is kötelességszerűleg figyelembe vétetnék, nem volna panasz a tanítók részéről, hogy az ő véleményüket ki sem kéri. De meg ezen eljárás mellözése miatt nincs éveken keresztül fejlesztés a taneszközök gyarapításában.

Legnagyobb baj azonban az, hogy a Népiskolai szervezetünkben meglevő célszerű intézkedéseket sem hajtják végre olyan pontosan, mint a községi és állami tanítók. Felemlítem többek közt a népiskolai szervezetünk 74. pontját, mely meghagyja, hogy vasárnap és ünnepnapokon a tanító tanítványait a templomba vezeti, de már a hétköznapi isteniszteletnél csak a templomba menők kiválasztásáról szól. Nem tudom, hogy ezen pontnak szövegerintételemben vett intézkedése folytán történik-e, de sok helyen a hétköznapi, sőt sok esetben a vasárnapi isteniszteletre is csak abban az esetben kíséri a tanító tanítványait, ha esetleg kántori teendői is vannak. Tul. licitál bennünket a községi iskolaszéki utasítás 111. §-a, mely így szól: „A községi elemi iskolai tanítóknak kötelessége, hogy növendékeit (szükség esetén nemcsak a maga felekezethez tartozókat is) templomba kísérik, és ott felettük felügyeletet is gyakoroljanak, e végből a tanító, illetve a tanítótestület a tanév elején az erre nézve szükséges heti, vagy havi beosztást készítse el.“ És mint biztos forrásból tudom, az állami és községi tanítók ezen kötelességeiket szorgalmasan teljesítik, s ebben is tulszárnyalnak több református iskolát.

Félreértés kikerülése végett azonban megjegyzem, hogy úgy ezen, mint sok más bajnak is szervezetünk a forrása. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy ha valaki olyat csinál, a mi az utasításokban nincs benne, vagy ha benne van is, de mások nem teljesítik, nemcsak a tanítói, hanem más pályán is stréberkedéssel és más vádakkal illetik, melyek éppen elégségesek arra, hogy ambícióját tönkretegyék és a nemtörődömségnek ez a legnagyobb forrása.

Arra nézve sincs meg a garancia népiskolai szervezetünkben, hogy a tanító működése az iskolai év bármely pillanatában ellenőrizhető legyen. Mikor ugyanis akár a köri, akár az esperesi, akár a tanfelügyelői látogatás jön, már egy kötelesség mulasztó tanító hanyagsága miatt az iskolai évnek jelentékeny része kárba vesztetett és a tanító addigi mulasztása egyszerűen helyrehozhatatlanná vált. Népiskolai szervezetünkben eme látogatásokon kívül az iskolaszék volna hivatva mintegy az állandó ellenőrzésre. Erre az ellenőrzésre vonatkozik a 23. pont, mely elrendeli, hogy „az iskolaszék átvizsgálja a tanító által készített órarendet, mely a tanítóval egyetértőleg megállapítván, a tanteremben kifüggesztetik,“ továbbá a 25. pont, mely szerint az iskolaszék ellenőrzi, hogy a tanító a tanítási órák megkezdése előtt $\frac{1}{4}$ órával megjelenik-e pontosan az iskolában, rendben vannak-e rendtartási könyvei, a felvételi, mulasztási, látogatási napló és osztályzati anyakönyv. Mindezek azonban nagyon gyarló biztositékot képeznek arra nézve, hogy a tanítás az egész iskolai év folyamán pontosan folyik-e. A községi

iskolaszéki utasításnak e tekintetben is sikeresebb intézkedései vannak. Erre vonatkozik a 104. §, melynek értelmében a miniszter által jóváhagyott tantervtől csak a tanfelügyelő jóváhagyásával szabad eltérni, „az eltérés pedig a tananyag évenkénti összeállításánál a tanító, illetőleg a tanítótestület által indokoltan állapítandó meg és a kir. tanfelügyelőhöz a változás alávont tantárgy egész évi tanmenetének részletes kidolgozása mellett bejelentendő.“ Nálunk ez idő szerint a tantervhez sem alkalmazkodik az a tanító, a melyik nem akar.

A községi iskolaszéki utasítás 105. §-a szerint a tanítónak kötelessége az egész évi tananyagbeosztást az órarendet és a heti általános óratervet elkészítve június végéig a tanfelügyelőhöz beterjeszteni. Ha több tanító van, akkor ezeket a tanítótestület le is tárgyalja. Mennyire megkönnyíti az ilyen tananyagbeosztás a tanító munkáját, s mennyire megkönnyíti az ellenőrzést a felsőbb hatóságok számára, de egyáltalán milyen nagy biztositék a tanító kezében arra nézve, hogy a kijelölt anyag elvégzése esetén senki a végzett anyag mennyiségét nem kifogásolhatja. Ha ellenben a tanító a kijelölt anyagot el nem végezte, nem kell az ellenőrző hatóságoknak hosszasan indokolniok és tárgyalniok a kötelesség mulasztás tényét. A 116. § szerint a tanító köteles egész éven át szabályszerű működési, haladási naplót vezetni „ezen napló elhanyagolása, vagy lelkiismeretlen felületes vezetése fegyelmi vétséget képez.“ Azt is megmondja, hogy miért, azért, mert ez szolgál az iskolaszék tagjai számára ellenőrzési eszközül, az egy és két tanítós iskolában ezen haladási, működési napló ellenőrzése az iskolaszék elnökének, több tanítós elemi iskolánál az igazgatótanítónak a tiszte. A 117. § szerint iskolalátogatási napló is vezetendő, a tanfelügyelő, az igazgatótanító és az iskolalátogatást végző iskolaszéki tag látogatását bejegyzik.

Ezek már sikeres ellenőrzési eszközök arra nézve, hogy a tanító a tanítási órákon csakugyan jelen legyen, miben viszont a tanítóra nézve is megnyugtató biztositék rejlik az iránt, hogy a látogatási naplóval és a működési naplóval bármikor igazolni tudja, hogy őt soha senki kötelesség mulasztáson nem érte s ki van zárva olyan félrevezetés, a melynek miatt a mi tanítóinknak igen sokszor lehetnek kellemetlenségei. A bizonyos időpontig elvégzendő tananyag kimutatása is nagy fontossággal bír ebből a szempontból is, mert a bizonyos időpontig elvégzendő tananyag felett sok hiábavaló vita keletkezhetik a tanító és felettes hatósága között.

Népiskolai szervezetünk azt sem biztositja, hogy az egyes tanítótestületekben a követendő módszerre, s az iskolai rendtartásra nézve folytonosan tökéletesbedő intézkedések keletkezzenek. Bár népiskolai szervezetünk 65. pontja azt mondja, hogy a tanítótestület a tanév elején a tanítás és nevelés összehangzatos vezetése és a tantárgyak módszeres kezelése felett eszmét cserél és megállapodásra jut, bizalmasan megbeszélnek és közlik egymással a nehézségeket, melyekkel a múlt évben a tanítás terén küzdeniök kellett, a tanév folyamán a tapasztalatok bizalmas közlése, a higgadt eszmecsere, módszertani és fegyelmi kérdések megbeszélése és vitatása, a más vidéki vagy országos egyletek működése stb. képezik a testületi gyűlés főbb tárgyait. Azonban, — tisztelet a kivételt képező kevés tanítótestületnek —, a valóságban ilyen gyűlések csekély számmal fordulnak elő. Nagyobb garanciát nyújt

e tekintetben is a községi iskolaszéki utasítás 128. §-a mely az igazgatótanítót kötelezi, hogy iskolalátogatásai alkalmával az illető tanítóval, minden egyes felmerült esetben didacticai, vagy módszertani kérdéseket „barátságos megbeszélés tárgyává tegyen.” A 130. § pedig kötelezőleg elrendeli, hogy a tanítótestület minden hónap első napjaiban ülést tartson, melynek napjait a tanítótestület a tanév elején az egész iskolai év folyamára megállapítja. A 131. § szerint ennek a tárgyai közé tartoznak az igazgatótanítónak a tanítók tanítási eredményére vonatkozó észrevételei. Az esetleges hiányok pótlására felszólítja azokat, a kiknél hiányokat tapasztalt. Ha ezen figyelmeztetés törvény, rendelkezés, utasítások, tanterv által előirt teendők végzésében tapasztalt rendellenességre, hanyagságra vonatkozik, vita nélkül jegyzőkönyvbe veendő, ha pedig pædagogiai, didacticai vagy methodicai utbaigazítást foglal magában, szótöbbséggel veendő jegyzőkönyvbe. Az osztálytanítók meg jelentést tesznek a hónaponkénti gyűléseken a saját osztályaikban elvégzett tananyagról, a növendékek erkölcsi és szellemi haladásáról, a tanulók fegyelmi vétségeiről. A tanítótestület minden alkalommal tanácskozik a tantárgyak módszeres tanításáról, a tanítás és nevelés összehangzatos vezetéséről, a rendtartási és fegyelmi szabályok helyes alkalmazásáról, az iskolai és szülei ház közti kapcsolat megerősítéséről, az iskolai tanításnak az életre kihatóvá tételéről, szóval az iskola beléletének kérdéséről. Utóbbi intézkedésekre nézve megjegyzem, hogy a *mi népiszkolai szervezetünk meg egyáltalában nem gondoskodik arról, hogy a szülei ház és a tanító nevelési iránya közt összhang legyen.* Pedig siker csakis úgy érhető el, ha a szülei ház és az iskola együtt halad, ellenben, ha, mint sok esetben tapasztaljuk, a szülei nevelés ellentétes irányt követ, az iskola munkája hiabavaló.

A szülőknek a nevelés nehéz munkájába való bevonására vonatkozik a községi iskolaszéki utasítás 118. §-ának azon intézkedése, „hogy minden elemi iskolai tanuló *Ertesítő könyvecskét kap*, melynek célja, hogy igazolja, hogy eleget tett-e tanuló tankötelezettségének, továbbá, hogy a szülék a tanulók szorgalmáról, magokviseletéről minden évben karácsonykor, husvétkor és a tanév végén tudomást szerezzenek. A 15. életévüket betöltött ifjak közt a 132. § értelmében *ifjúsági egyesületet kell szervezni*, hogy a gyermekek hazafias és vallás erkölcsi nevelése tovább is folylyék és az ifjúság tovább képzését biztosítsa. Továbbá igen fontos ugyanezen § következő kijelentése: „Ha a tanítónak tudomására jutna, vagy azt tapasztalná, hogy *a tanköteles korban levő gyermekeket a felnőttek korcsmákba, mulatóhelyekre magokkal viszik, avagy odaengedik, a királyi tanfelügyelőnek erről jelentést tesz*, hogy a tanfelügyelő s miniszter rendelete értelmében ezen visszaélés meggátolására a törvényhatóságnál szabályrendelet alkotását sürgethesse.”

A 133. § egy igen nagy jelentőségű intézményt rendezesít, kimondván, hogy a tanító növendékeinek erkölcsi nevelésére *nemcsak az intézet falain belül, hanem azon kívül is tevékeny befolyást gyakorol*, megfigyeli tanítványainak gyengéit, hibáit, rossz szokásait és azok elosztatására nézve a *szükséghez képest a tanuló szüleivel közvetlenül érintkezik*. Majd így folytatja: „Mikor szükségét látja a tanítótestület, a szüléket e végből, hogy az iskola és a

szülei ház nevelése közt a szükséges összhangot megteremtse, *értekezletre hívja meg.*“

Milyen gyümölcsöző volna a szülei értekezletek megvalósítása megalkotandó új népiszkolai szervezetünkben. A tanító igazi nevelői hivatását így töltené be sokkal sikeresebben. Sőt tegyük hozzá, hogy nagy mértékben emelné a tanító erkölcsi és társadalmi súlyát is, melynek nyomában járna a nagyobb megbecsülés is

Végül csak általánosságban említek fel még egy dolgot, mely azonban tanítóink állásának tekintélye szempontjából is fontos. Az állami és községi iskolák az állam és a községek nagyobb anyagi ereje folytán a fizetések nagyobb mennyiségű és pontosabb kiszolgáltatásával sokkal szerencsésebb helyzetben vannak, mint református iskoláink. Mennyi kellemetlenséget és sokszor kárt okoz a tanítónak a természetbeli fizetés, az ezekkel együtt járó *anyagi gondok meg éppen nem kedveznek a tanító nyugodt iskolai munkájának.* Ilyen körülmények közt nem ütközhetünk meg azon sem, hogy sok tanító a maga gyenge jövedelme mellett *privát foglalkozások után nézni kénytelen.* Hogy azután a *privát foglalkozásban kimerült tanító* heti 25—30 óra mellett teljesen friss erővel nem taníthat, az bizonyításra sem szorul.

A községi iskolaszéki utasítás azonban a 101. §-ban határozottan eltiltja az olyan mellékfoglalkozásokat, melyek a tanítót a tanítási ideje alatt foglalják el. A 132. § meg nagyon helyesen az ugynevezett *privátokat* tiltja el, mivel a nyilvános iskolában köteles a tanító minden növendékével szemben megtenni a tőle teljesebb tanítás eredményének biztosítására. Vagyis a *tanító anyagi viszonyait nekünk is javítani és úgy kell rendezni, hogy a tanító gyenge fizetésének a tanítás és nevelésügy ne vallja a kárát.*

Ez irányban különben éppen most kedvező kilátásaink vannak!

Barcsa János.

KÖZÉLETÜNK.

A gymn. vallástanításról.

Felolvastattott a tiszavidéki lelkesítő-kör értekezletén Majtison, 1903. szept. 3.

Jólét és boldogság az emberiség minden törekvéseinek célja. Amannak alapja a szükségletek összhangja a kielégítés eszközeivel, — emezé pedig a lélek benső békéje s a lelkiösmeret megnyugvása. Nem szükség hangsúlyoznom, a kettős irányu törekvés a mai emberiség életében éppen nincs egyensúlyban. Mig az állati jólét után lihegve, sóvárogva futnak az emberek, addig a lelki egyensúly biztosítására vajmi keveset gondolnak; az állatember szükségének betöltését mindenképpen könnyíteni törekszenek, de az embernek, mint öntudatos, okos lénynek szellemi fenségét szokszor ignorálják. A nevelés, az ipar, a tudomány, a művészet mind a testi irány szolgálatában áll, s az embert a keresztyénség szempontjából, mint örök tökélyre, tulvilági rendeltetésre hívott lényt ismerni nem akarja. A világ polgárának mennyi polgárrá fejlesztése a megváltás és istenfiuság útján: ez annyira alárendelt, szinte szükségtelen elv, hogy reá gondolni, vele vesződni nem érdemes.

Kétségtelen, hogy ezt a felfogást nem mondhatjuk általánosnak, de tulnyomónak igen. Már pedig a vallási eszméknek illetően lejárata az emberi méltóság lealacsonyítására vezet, s csak annyiban bír előtte értékkel az ember, mint egyén, a mennyiben érdekeinek előmozdítására szolgál. Becsülni az embert, míg hasznavehető, tisztelni a szület, míg gyámolító karjára szükség van, — félredobni azonban mihelyt hasznavehetetlenné vált. Körülbelől ebben találja a modern ember az emberi méltóságot.

Szomorú méltóság, szánandó, alacsony telfogás!

A keresztyénség alapelve szerint az ember minden méltósága keresztyéni hitén, istenfiúságán alapul. Minden emberi fejlődésnek, minden polgári jogegyenlőségnek ezen közös isteni háztartásban van gyökere, mely a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméit, mint az ember igaz lelki tulajdonait isteni legfőbb tekintéllyel biztosítja mindenkinek.

Tagadhatatlan, hogy erre a felfogásra, erre az istenfiúság tudatára az egyháznak kell az egyeseket elvezetnie. Erre pedig az egyháznak két útja és eszköze van: egyik az üdvintézmények közlése, másik a nevelés. Az üdvintézmények feladata, hogy az emberi lelket Istenhez vezesse, vele folytonos és boldogító összeköttetésben tartsa; a nevelés (vallásos nevelés) célja pedig az, hogy a szívben igaz vallásosságot teremtsen. Olyan vallásosságot, mely nem csupán a hittani elvek és igazságok megértésében, vagy külső szertartásaink hív gyakorlásában határozódjék, hanem úgy áthassa a lelket, mint napsugár a levegőt, mint éltető nedv a viragot, s midőn az erkölcsi törvények betöltésére ösztönöz, egyszersmind azt eszközölje, hogy ezek a törvények saját érzületünké váljanak.

Az ilyen irányú nevelés útját maga az egyház egyengeti, midőn az első, házi nevelés szellemét erre a tereire irányítja. Ezt a célt kell továbbá szolgáltni a népiskoláknak, az egyház oly sokszor megénekelte veteményes kertjeinek. Hogy népiskolai oktatási rendszerünk ebben a tekintetben sok kívánni valót hagy maga után, azt nem lehet elvitatni, de annyi mégis bizonyos, hogy ebben a veteményes kertben az egyház maga végzi a főkertészi tisztet. Maga neveli — leginkább — tanítóit, maga ellenőrzi és irányítja az oktatás, főként pedig a vallásos oktatás egész menetét, maga gondoskodik arról, hogy az evangéliumi igazságok a gyermek lelkét betöltsék, vele összeforranak, s megteremtsek a nemesebb erkölcsi életet, kiemelve az embert az állati „tenyészet“ alacsony posványából.

Ha már a népiskola és családi nevelés kisebb, vagy nagyobb mértékben megvetette alapját a vallás-erkölcsi életnek, ha megtanított úgy élni, mint Krisztus követőihez, Isten országának polgáraihoz illik; természetesen következik, hogy a felsőbb oktatásnak ugyanezen alapon kell tovább építeni. A szellemi látókör szélesbedésével szélesebb és erősebb alapokra kell tekinteni a vallásos és erkölcsi élet rendszerét, a világi, a testi ember boldogsága célzó ismeretek gyarapodásával lépést kell tartani a lelkiember belső békéjét és nyugalmát biztosító vallásos ismereteknek. Tehát a felsőbb vallásos oktatásnak oda kell törekednie, hogy minél műveltebb, tanultabb valaki, annál igazabb, lelket betöltő, szívet elevenítő legyen az ő vallásossága.

Képzeld el most már, mi történik akkor, hogyha a gyermek lelki életének fejlődő csemetéje átplantatván egy szélesebb, változatosabb és szabadabb levegőjű kertbe, ott az új kertész, a gymnasiumi vallásos tanár a csemetének — megengedem, hogy többé

— kevésbé ferdén nőtt, de mégis égfelé törekvő vezérágát lemetszi s a metszés helyén buján fakadó fattyuhajtásoknak szabad növést enged? Igaz, hogy így bokrosabb, terjedtebb lesz a fának a koronája, de ágai a földre konyulnak és fanyar gyümölcsöket teremnek. Képzeld el, mi lesz a gyermek és ifju vallásos érzületéből, ha ilyenformán kezdik hitbeli ismereteit gyarapítani. „Fiacskám, a mit eddig tanultál, az mind hazugság, kegyes csalás volt. Ámitott téged a pap, hogy ural lehessen lelkednek, ámitott a tanító, mert ezt követelte tőle a pap; ámitottak szüleid, mert ők is félre vannak vezetve; minden ismeret, melyet eddig megszerzettél, minden lépés, melyet az eddigi vezetés mellett tettél, ámitás, csalás, hazugság volt; az igazságot ezután fogod megismerni, és belátod majd, hogy csak az az igazság, amit öklöddel elérhetsz, az pedig homlok-egyenest ellenkezik mindazzal, a mit eddig tanultál; én kiirtom belőled a beléd oltott hazugságokat, hogy legyen helyed az igazság befogadására!”

Mi lesz ennek a következménye?

Az, hogy az ifju közönyössé lesz, vagy éppen ellenszenvet érez minden iránt, a mi a valláshoz tartozik. Ha az eddig szerzett vallásos meggyőződését a tagadás egyetlen csapásával leütjük, aztán lefektetjük az ugynevezett szabadvizsgálódás boncasztalára, feldaraboljuk a kételygés lancettáival: az így széttagolt hulladarabokból bizony sohasem lesz többé élő és éltető hit. Kiveti azokat magából a gyermeki lélek s az ekként megüresült hely lelkivilágában vagy végképpen üresen maradt feltárván a szemlélő előtt egy végtelenül sivár, durva, önzéstelt gondolat-világot; — vagy pedig a nagy operatio után megéhezett elme addig torkoskodik a tudás fájának gyümölcséből, míg étvágyát és izlését elvesztvén, sok idő múlva éri el a fentebb említett sivár, ijesztő ürességet. Az emberi okosság és isteni kijelentés ily merev szembeállításának hatása alatt nő aztán fel az állatember, ki az utilitarizmus mocsarából soha ki nem vergődik, s ama legjobb esetben is, ha külsőleg megmarad egyháztagnak: az egyházat nem mint üdvintézményt, hanem mint divatos „egyesületet,” vagy mint szükséges rosszat támogatja.

Alig hinném, hogy a gymn. vallásos tanításnak ez legyen a célja.

Távol legyen tőlem, hogy a prot. tanszabadságot megkötözni óhajtanám; nem akarom tagadni azt, hogy az ev. ref. gymnasiumok vallásos tanításának szabadszellemeinek kell lenni, de ezt a szabadszellemet ne értelmezzük úgy, hogy az csak szertelen negatívumokból állhat, mert akkor nem vallásos tanítás, hanem vallásrombolás lesz belőle. Ne feltse a vallásos tanár a mi hitelveinket a tudomány haladásától. Megállják azok a sarat a felvilágosodásnak bármily rohamosan zugó áradatában. Csak nem kell élére állítani a tételeket és emberi mértékkel mérni az isteni igazságokat. Ne faradjon a gymn. vallásos tanító azzal, hogy Röntgen sugarakat vetítsen a tételes hitcikk rendszerébe, vagy a ritmetikai tételek köztélhágcsóján vonszolja fel a növendéket az örökélet és idvesség birodalmának magasabb régióiba. Ő csak egy világító eszközt tartson kezében: az evangelium szövegét. Csak arra legyen gondja, hogy az isteni kijelentés tudományát szívéből predikálja és mély gyökerekkel kötözze a szellemi élet talajába. Így lesz abból ég felé nyúló sudár élő fa, mely megtermi az erény és kegyesség gyümölcseit, a hívő lélek tápláló eledelét.

A gondolkodás szabadságában nincsen semmi a hittel ellenkező. Gondolható-e tudomány hit nélkül, és van-e hit, a mely kizárja a tudományt. Valamint min-

den tudás hiten alapul, — mert a tapasztalásból származó ismeret csak úgy lesz sajátunk, ha elhisszük, hogy úgy van a dolog, a mint mi megtapasztaltuk. — éppen úgy meg kell állapotodni a gondolkodásnak, amint az isteni kijelentés tekintélyével találja magát szemben.

A vallás nem csupán az okosságának, hanem a lelkiismeretnek ügye. *A hit az olyan dolgoknak, melyek nem láttatnak, valósága (Zsid. XI. 1.) s a keresztyén ember hit által jár és nem szemmel való látás által.* (II. Kor. V. 7.) Az olyan vallás, mely csupán az okosságot elégíti ki, nem egyéb ész-vallásnál, s ihletetlenül hagy szívet és lelkiismeretet.

Már pedig nem ez a vallás rendeltetése, hanem az, hogy az élet minden változásai között biztosítsa az ember lelki egyensúlyát. *Ez az örökélet, hogy mindenek megismerjék az Atyát igaz Istennek lenni, és a kit elbocsátott, a Jézus Krisztus.* (Ján. XVII. 3.) Bármint érveljen is a test és vér bölcsesége a kijelentés vigaszteljes tana ellen, bár feledje is, hogy a lelkiismeret sebeire a hideg spekulációk enyhítő irt nem adhatnak: azt meg kell engednie, hogy a szellemi egyensúlyt fenn kell tartani, a lelkiismeretet ki kell békíteni. Ennélfogva a keresztyén hit a maga megszentelő, éltető, emberi méltóságot, felsőbb rendeltetést biztosító hatásáért bir értékkel, nem pedig az utilitaristák tanából folyólag csak annyiban, a mennyiben a polgári viszonyok, kormányformák körül szolgálatot tehet. Ne essünk hát kétségbe vallásunk jövője felől a tudományok haladásával szemben. Kezünkben van a legszabadabb elvű könyv, az örök igazság és bölcsesség könyve, az evangelium, melynek tanaival, földi boldogságot és örök üdvöt biztosító tétéleivel közönyösen játszani, mindenkor az emberi boldogság és nemesebb rendeltetés ellen elkövetett bűn marad.

A protestáns lelkiismeret megengedi a szabad vizsgálódást e téren is, de nem engedi meg, hogy valaki tiszteletlenül közeledjék ahhoz, a mi szent. Tisztázni kell a vallásos fogalmakat de nem szabad porba tiporni azt, a mi isteni. Éppen azért a vallástanításnak nem lehet a pozitív confessionalis állást feladni. Még azt is megjegyzem, hogy ez az álláspont nem lehet más, mint a helyesen értelmezett orthodoxiáé. Azé a prot. orthodoxiáé, melynek tanfogalmában semmi sincs, a mi egy gymn. tanuló ismereteivel összeütközésbe jönne. A gymnasium nem theol. akadémia, itt nem hit-tudósokat, hanem hitbuzgó egyháztagokat nevelünk, a mit semmiképpen nem érhetünk el a vallásrendszer filozófiai boncolásával, vagy a különböző theológiai irányzatok fejtegetésével. A tudósok harca nagyérdéki lehet a tudomány szempontjából, vagy nyújthat érdekes látványt a közönségnek de ezt a harcot nem szabad a gymn. vallástani tanterembe bevinni, ott meg kell maradni a mellett, a mi a felekezet öntudatában megerősödött. Feltétlenül megkívánandó, hogy a vallástanító el ne távozzék attól az alaptól, melyen áll az egyház. Ki az alapigazságokat tagadja, az nem maradhat, mint tanító azon egyház szolgálatában, már csak saját lelkiismereténél fogva sem.

Kinánatos dolog tehát, hogy a gymnasiumi vallástanítás olyan emberekre legyen bízva, kik őszinte, erős meggyőződéssel alapuló vallásos hitet, belső vocationnal és ideális lelkesedéssel lépnek erre a pályára, ki nem csak a tankönyv betűit tanítja be, hanem azokba szellemet is tud önteni, a ki nemcsak tanít, hanem nevel is, nevel pedig buzgó, hívő, öntudatos kálvinista egyháztagokat. Hogy ilyen vallástanáraink legyenek, annak nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy az egyház maga nevelje azokat. A ki csak esetlegesen lett vallástanár,

eredetileg pedig más tanszakra készült, nem felelhet meg az imént felállított kívánalomnak. Ez pedig nagy veszélyt rejt magában. Mert feltéve, hogy az illető idővel mintegy belenő is működési körébe, de évekig tartó kísérleteivel egy nemzedéket bocsát ki kezei alól, a mely idegen lesz vallástól, egyháztól s mint megannyi holt tetem ékteleníti a szentek egyesületét. Nem is szólok arról az esetről, midőn a vallástanár reformatornak csap fel és nyíltan ellentétbe helyezi működését a kijelentett vallás tanaival. Ennek meggátlása céljából szükséges, hogy a vallástanárok, — éppen úgy, mint a lelkészek — hivatalba lépésük alkalmával megfelelő tartalmu esküt tegyenek.

Mindhogy pedig egészséges valláserkölcsei nevelés csak úgy képzelhető, ha az egész iskola ilyen alapon áll és a világi tudományok tanárai is támogatják, vagy legalább tiszteletben tartják: ennél fogva szükséges, hogy minden felekezeti tanár egyházas érzelmű, úgy szólván világi pap legyen. Ezért nem tudnám eléggé óhajtani és sürgetni az ev. ref. egyetem régen vajdó eszméjének megvalósítását.

Mindnyájan tudjuk továbbá, hogy a vallás prot. értelemben nem pusztán tan, vagy fogalom, hanem lélek és élet, s a hit cselekedetek nélkül megholt állat. Kötelessége azért az iskolafentartó egyházmegyei, vagy kerületi hatóságnak szigorúan felügyelni, hogy a tanulók a vallás külső gyakorlásában is részletessenek, az isteniszteleteket látogassák és ebben a tanárok jó példát mutassanak, sőt a vallástanár időszakonként iskolai isteniszteletet tartson; egyebekben is, még a magánéletben is gondja legyen a tanulók lelki és erkölcsi életére, vezesse, intse, tanácsolja őket.

Szóval nemcsak tanítója, hanem igazi lelki atyja legyen növendékeinek, végre a nap első és utolsó tanórája énekléssel, imával kezdődjék és végződjék.

Szóval úgy kell berendezni egész gymnasiumi oktatási rendszerünket, hogy az minden mozzanatában kálvinista jellegű, s erős vallásos érzülettel áthatott legyen; hogy az Urnak félelme legyen abban minden bölcsességnek kezdete. Így nevelhetünk aztán egy hitben erős népet, mely a legmostohább viszonyok között is rendületlenül meg fog állani vallása és egyháza mellett. Így gátolhatjuk meg terjedését annak a lassu belső rothadásnak, mely némely pesszimisták nézete szerint máris szétborulással fenyegeti egyházunk organizmusát. Öldököljük meg nemcsak magunkban, hanem közoktatási szervezetünkben a tespedés ó emberét és támasszuk életre ez új embert, *mely Isten szerint teremtetett az igazságra és a valóságos szent életre* (Eféz. IV. 24.), hogy megelevenedjenek a megszáradt tetemek és lélek szálljon azokba.

Ilyennek képzelem és ilyennek óhajtom én a gymnasiumi vallásoktatást.

Hitem és azért szólottam.

Sipos József
ev. ref. lelkész.

A gymnasiumi vallástanítás modern legyen-e, vagy orthodox?*

Veress István ur a „Debreceni Protestáns Lap” 34—35. számában „Vita a modern theologia felett a porosz országgyűlésen” címmel egy cikket tett közzé, melynek közepe táján e lap nagytiszteletű szerkesztője

* Bagothay vallás-tanár ur támadva van; a méltányosság parancsolja, hogy védekezése elől az utat el ne zárjam. Ezért adom ki cikkét változtatás nélkül. Szerk.

ily kérdést intéz csillag alatt hozzám: „Mit szól hozzá — — — Bagothai ur?“. Feleletem erre az, hogy én Dr. Studt kultuszminiszternek adok igazat s csatlakozom Schmoller tanár és Dr. Loening nézeteihez. Kiváncsi vagyok azonban, mit szól ezek álláspontjához a nagytitiszteletű ur?

Én a modern theologiai irányt tartom helyesnek, mert csakis ez felel meg a protestantismus alapelveinek, mely a korrallal haladni akar, míg az orthodox irány kisebb-nagyobb mértékben kerékkötője haladásunknak, az olyan orthodoxia pedig, mely a korrallal haladni nem akar, visszaveti a protestantismust a katholicismusba. Fejtegetésemből elég világos, hogy a gymn. vallástanításban az olyan rationalis irányt tartom helyesnek, mely a gymn. többi tárgyaival karöltve halad és így az ifjú lelkében a hitet a tudással teljes harmoniába hozza. Ezt — kérem, — tessék jól megjegyezni és ne méltóztassék semmiféle rombolni akaró rationalis tanítási módszert az enyim gyanánt feltüntetni. Az olyan rationalismust, mely a biblián nyugvó örökérvényű hittételeinket próbálgatja döntögetni, éppúgy elítélem, mint Dr. Márk Ferencz ur, de ugyanakkor hozzáteszem, hogy a mi hittételeinket még e rombolni akaró rationalismustól sem kell féltetni, egyfelől azért, mert Jézus tanításán alapuló oly hitigazságok azok, melyek semmiféle rationalismus által meg nem dönthetők, és a melyeknek igazságáról a bennünk lévő isteni lélek mindig tanubizonyosságot tesz; másfelől azért nem, mert a formát illetőleg nem örökérvényű katholicus dogmák azok, ennél fogva felsőbb hatóságunk a kornak megfelelően változtathatja azokat, ha jónak látja. Itt újból kijelentem, hogy most is erős meggyőződésöm, hogy az olyan orthodoxia, mely a betűhöz ragaszkodik és a korrallal haladni nem akar, lejárt a magát s csakis a tulzásokkal, vagy bármilyen néven nevezendő bibliaellenes ferdeségekkel szemben van létjogosultsága annak, hogy a szentírás (de nem betűjén, hanem annak szellemén) nyugvó igazhitűségünkre hivatkozzunk.

Téved Márk Ferencz ur, midőn azt állítja, hogy nálunk a modern theologianak „befellegzett“, „lejárt a magát“, mert éppen e lap azon számában, melyben az ő cikke megjelent Dr. Papp Tibor jogakadémiai igazgató ur a modern theologia hívének mutatja magát és az ilyen vallástanítási irányzatot pártolja, midőn a Tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezlet közgyűlésén „A protestáns egyház és társadalmi fejlődés“ című értekezésében így szól: „Az emberiség gazdaságilag, technikailag nagyot haladt a legújabb korban, s ezt a haladást erkölcsi téren még nem tudtuk utólagolni. A fejlődés törvényei szerint azonban be kell hozni azt, a mivel elmaradtunk, de az már a jövő, talán éppen a most megkezdődött század feladata lesz.“ E kérdést tovább tárgyalva, így folytatja: „Erkölcsi elveink csak úgy juthatnak diadalra, ha azok befogadására az értelmet tesszük képessé, s a felvilágosító tanítás, nem pedig a tekintély erejétől várjuk a sikert. Az erkölcsi szabályai éppen abban különböznek a jog szabályaitól, hogy kényszer alkalmazását nem tűrik, s hozzáteszem, hogy én itt nemcsak a külső fizikai kényszert, de a belső lelki kényszert is értem. A tanítás és meggyőződés szabadsága igenis privilegiuma a protestáns egyháznak.“ Így beszél igen tisztelt uram egy oly magyar ember, kit én bármely a korrallal haladni nem akaró orthodox theologus elébe helyezek. Nemcsak azért, mert meggyőződésöm hirdetőjét tisztelem jelzett igazgató urban, de mert tudom, érzem, hogy igazság az, mit ő mond.

A „Dunántúli Protestáns Lap“ 36. és 37. számában Patay Károly a Léván tartott lelkészértekezleten „Biblia és Babel“ című értekezésében szintén a modern theologia híve gyanánt tűnik föl, midőn azon kérdésre, hogy Delitzsch és a hozzá hasonló tudósok vizsgálódásai nem ingatják-e meg isteni kijelentésen alapuló vallásos rendszerünket, így felel meg: „Nem, bizonyynyal nem! E tekintetben a legkisebb aggodalomra, kételyre sincs okunk. Szomorú dolog és tünet lenne, ha a keresztyénség, általában a vallás örökérvényű eszméi, érzései, hatása, a koronként módosuló, újabbnál újabb igazságokra eljutó emberi tudás és buvárlatok ereje, eredménye által megingathatók, kisebbítetők, avagy teljesen ki is irthatók lennének“ stb. Ime t. uram csak a napokban is éppen két lelkész-értekezleten a szabadszelleme modern theologiai irányt látjuk hangoztatni. Tehát nemcsak Németországban és nemcsak a porosz urak házában hódít a modern theologia, de vannak nálunk is, kik ezen irányt tartják helyesnek. Nem itéli ám el nálunk sem mindenki ezen irányzatot, mint Veress István ur és ön tették. Talán ön alszik hát — tisztelt uram — (nem én aludtam), midőn azt állítja, hogy nálunk a modern theologiai irányzat lejárt a magát? Ébredjen! Nem fantázia az uram, midőn az ember a korrallal haladva, annak helyes irányzatával egyező vallástanítási irányzatot akar a gymn.-ban megvalósítani. A korrallal haladni nem akaró orthodoxia a múlté, mely igenis lejárt a magát, (csakis a korrallal haladni akaró u. n. modern orthodoxiát tudom helyeselni), mi pedig a jelennek és a jövőnek nevelünk nemzedéket, már pedig akár a jelen szellemi irányzatát nézzük, akár ezen alapon a jövőben tekintünk, egészséges, helyes haladás mellett abban az orthodoxia csak kerékkötő gyanánt, a tulzásokkal szemben szerepelhet (e téren ma is jogosult az orthodoxia), máskülönben sem a felsőbb osztályu (az alsóbb osztályokban a modern orthodoxia még megfelelő) vallástanításban, sem a protestantismus életében egészséges fejlődés mellett helye nincs. A szentírás és az abban foglalt Jézus tanítása nem a haladni nem akaró orthodoxia, hanem a szabadszelleme irány híve. A modern theologia tehát teljesen bibliai alapon halad, még pedig az új szövetség a fő előtte, míg az elítelt orthodoxia sokat megtart a Jézus által elítelt irástudók által gyakorolt betűhöz ragaszkodásból és papi türelmetlenségéből.

Ön Pilátusként mossa kezét, nem akar inquisitor lenni, de azért azonnal megtorló lépéseket kíván elvenem. Bármilyen vizsgálat elé nyugodt lélekkel állok, de meggyőződésöm ott sem tagadom meg, erről biztos lehet. És jegyezze meg tisztelt uram, hogy azon esetben is, ha én ezen irány szolgálatában elbuknám (mit hinni nem tudok), vannak és lesznek kiválóbbak, kik a modern theologiai irányt diadalra fogják juttatni. A különbség a modern theologusok eljárásában csak annyi lesz, hogy ők az orthodoxokkal szemben nem kívánnak megtorló intézkedést, mint ön, hanem abban a szellemi erőbe helyezik a győzelmet, melynek harcossai.

Ön azt állítja, hogy én a hitet a tudással nem tudom egyeztetni. Ezen állítása az előbbihez hasonló tévedés, mert az az irány, melyért küzdök, éppen azt egyesíti és éppen arra törekszik, hogy a gymn. tanuló tudása hitével ellentétbe ne jöhessen, míg a betűhöz ragaszkodó orthodoxia ezt tenni nem képes. Újlag mondom, a mi hittételeinket nem a tudástól, hanem a tudatlanságtól kell féltetni, mert a tudás azokat meg nem döntheti, míg a betűhöz ragaszkodó tudatlanság és elfogultság nem képes azokat sem védeni, sem tö-

kélethez vinni. Jézus nem a Gamáliekhoz hasonlókat oroszlánra, hanem a szentírás magyarosítását nem tudó irástudókat, kik az abban lévő isteni szellem helyett a betűhöz ragaszkodtak. A biblián alapuló modern irány sem Jézust, sem az ő feltámadását és az ő egész emberiségre kiterjedő váltság munkáját meg nem tagadja (azt csak a félszeg rationalismus teheti), ettől ne féljen ön a Jézus Krisztus vallását, mert ez a Jézus vallásának minél tökéletesebb megvalósítására törekszik, míg a betűhöz ragaszkodó orthodoxia erre képtelen. Abban én is egyet értek önnel, hogy Krisztus-tagadó rationalismus nekünk nem kell, de éppen annyira szükségtelen a sötét orthodoxia, mely megköti magát, alapelvünknek megfelelően, haladni nem akar. Ezen kérdésben talán egyet érthetnénk, de ott, hol ön tekintélyes theologusok idézetei által akarja a modern irányt elítélni, egyet nem fogunk érteni soha, mert ön ezen modern irányban túlzó rationalismust akar látni mely csak rombolni képes. Nem akarja ön látni, hogy a protestantismus alapelvének csakis a haladni akaró modern irány felel meg, míg a helytálló akaró orthodoxia a katholicismusba vezet vissza, mert e téren a helytállás visszaeséssel jár, ettől csakis a lassu és fokozatos haladás mentheti meg, vagy egy mindenenket fölrazó új reformáció. És ön ez irányzatot mégis össze akarja törni? Nem hiszem, hogy komoly gondolkozású képzett ember erre képes lehetne. De nem is lehet. A Jézus vallását minél tökéletesebben megvalósítani akaró szellemi irányt összetörni nem lehet. Bizonyos ideig föl lehet a szellemi erőt is tartóztatni — jól tudjuk, — de összetörni sohasem; és talán gyenge lesz ön még arra is, hogy e szellemi irány föl tartóztatója tudjon lenni, nemhogy össze tudná törni.

Nem akarom egy ide nem illő izléstelen viccel végezni az önnek mondandóimat, mint ön tette, de higgye el t. uram, hogy néhai Dr. Kovács Ödönt és a most is élő Dr. Bartók György erdélyi ev. ref. püspököt büszkén vallom mestereimnek, kik a nagyenyedi theologian e modern iránnyal engem megösmertettek. Én tisztelettel hajlok meg az ön tanárai előtt, mert nem ő nekik tulajdonítom azt, hogy ön az orthodoxiának türelmet nem ösmerő hive. Megváltómtól ezt tanultam: „Uram bocsásson meg nekik, mert nem tudják, mit cselekednek.“ Ennél igazabb és szebb mondással az önre vonatkozókat végezni nem tudom.

* * *

Veress István urnak, ki e modern irányzatot épp-ugy elítéli, mint Márk ur, szintén az elmondottakat ajánlom becses figyelmébe. Ő azt állítja, hogy e két irány harcából „nálunk még semmisen érezhető“ s egy pár sorral tovább így szól: „mint kísértet már nálunk is kezd egyeseket hatalmába keríteni“ s ezután úgy szólva vakon kezd e tárgy felett velem polemizálni. Ime uram önmaga megcafolása; ön érezteti e két irány harcát és mégis azt állítja, hogy abból nálunk semmisen érezhető.

De ne feljen t. uram e kísértettől, hanem igyekezzék jobban megösmerni, s akkor megfogja látni, hogy csak azok félnek e kísértettől, kik bizonyos elfogultságban leledzve, félnek a kísértetiesnek látszó leplekhez nyulni, hogy tudásuk által meggyőződjenek arról, miszerint nem irtózatos dolog e lepleket bontogatni a tudomány segélyével, hanem oly lelki működés, mely a látás homályát szétoszlatja. Még csak ennyit, ön nem ösmer engem és mégis így szól: „Nem ösmerem a tanár urat, ki tanítványai előtt tagadja Krisztus föltáma-

dását“ stb. Én sem ösmerem önt, de — bár cikke után itélve. nagy mértékben elfogultnak tartom önt — azon mégis bámulok, hogy egy okos és képzett ember ilyen tud állítani. Nem tudom, mi oka lehet önnek ily valóban tulságos elfogultsággal járó valótlanságot állítani, de azt világosan látom, hogy tévedései mellett még nevetéses állításokra is képes.

Mindezek után csak annyit mondom, hogy az a harc, mely Németországban a modern és orthodox irány között már a porosz urak házában is nagy hullámokat vert fel, hozzánk is el fog jönni s talán már kis mértékben itt is van. Igen, mert a modern irány szellemi erejét sem Márk, sem Veress urak nem fogják tudhatni nálunk sem összetörni. E szellemi irány nemcsak itt van már nálunk, de életet is követel magának. És én hiszem, hogy élni és a mai kornak megfelelően működni is fog, hogy magasztos célját az elfogultságtól ment Jézus vallását, minél tökéletesebb alakban megvalósíthassa. A benne lévő isteni erő és az ez által lelkesített harcosai nem fognak félni az összetöréstől hanem tiszta öntudattal és bátran fognak küzdeni a középkori orthodox lovagok ellen, kik ellen nem megtorló lépéseket igyekeznek tenni, hanem Jézus tanítása szerint az ő sötétségbe burkolt elméjüket megvilágosítani és az ő szívüknek keménységét a szeretetteljes bánásmód által meglágyítani igyekeznek. A bánásmódot illetően csak ennyi a különbség a két irány között.

* *

Még csak az álarcot letevő Bottyán Pál lelkész urnak tartozom egy pár szóval. Annak idején igenis értesítettem igazgatóm által arról, hogy támadás készül ellenem, de arra semmiféle u'on nem voltam felszólítva, hogy Nagy Elek urral levélváltás útján intézzem el ez ügyet. A tény és igazság ez. Természetes, hogy az ezen ügyben való ártatlan és igaz voltom érzete nem engedte, hogy bárkit is kérjek, miszerint ne támadjon engem. Most is csak azt mondom, tessék támadni bárkinek, mert ez az általam pártolt modern iránynak nem árt, de az igazságnak meg nem felelő állításaiért is hordozza mindenkinek a felelősséget. További fölvilágosításképpen tudja meg Bottyán szerkesztő ur, hogy igenis esküt tettem hivatalba lépésem alkalmával és azt meg is tartottam és megtartom mindig; éppen azért visszautasi ok minden olyan gyanúsítást, mely engem esküszegéssel akar vádolni. Ezt tessék jól megjegyezni!

Szatmár, 1903. szeptember 15-én.

Bagothai Sámuel

a szatmárnémeti ev. ref. főgymn. vallásánára.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság gyűlése Nagyváradon.

A hazai két protestáns egyház legkiválóbbjait fogadta magába Nagyvárad, f. hó 23—24. napjain. A magyar protestantizmus leghatalmasabb, legtöbb erőt kifejtő és legáldásosabban működő egyesülete a Protestáns Irodalmi Társaság itt tartotta ez évi vándorgyűlést. Olyan jól esett nekünk, nagyváradinak láthatni közöttünk a magyar protestáns világ oszlopembereit s a mindenfelől ideérkező egyházi és világi hitsorsosainkat. Láttokra önkéntelenül is felujult, megjelent lelkünk előtt váradai egyházunk történelmének ama dicsőséggel gazdag múltja, a mikor a Méliusz Dávid Ferencz idejéből vivot nagy elvi harcok után teljesen megizmosult

itt a reformáció annyira, hogy a kath. egyház jó ideig alig-alig tudta fentartani magát.

Az idők folyamán azonban, a protestantizmus ellen megindított üldözés miatt a váradi egyház régi dicsősége lassan-lassan alászállott; híres főiskolája, majd maga az egyház is mint ilyen megsemmisült — de újra életre kelt a ref. egyház a 18-ik század végén s azóta mint „tövisék közt nyíló lilium szépen illatozik anyagi, erkölcsi és szellemi téren egyforma erővel gyarapodva; s minden bizonynyal legszebb napjai közé számítja azokat a napokat, melyben prot. egyházunk vezérférfiait s a magyar prot. világ egyetemét a maga körében üdvözölheti.

1895-ben a tiszántuli ref. egyházkerület egyházi értekezlete itt tartotta 2-ik rendes közgyűlését. Ennek nyomai még el sem enyésztek egészen a szívben, s most a Magyar Prot. Irodalmi Társaságnak mondta nyílt magyar őszinteséggel: „Isten hozott.“

* * *

A vendégek fogadására megjelentek a vasutnál 23-án délben a helybeli ág. ev. és ev. ref. egyházak presbyteriumai, élükön egyfelől *Materny Imre* ág. ev. lelkész és *Osztlerlam Imre* felügyelővel, másfelől *Sulyok István* esperes, *Csák Máté* lelkész és *Bary József* főgondnokkal. Megjelent a város polgármestere, *Rimber Károly* is, ki a vendégeket a város polgársága nevében lelkes beszéddel üdvözölte. A szíves fogadtatást *Antal Gábor* dunántuli ref. püspök köszönte meg s azután az előre megrendelt fogatokra hosszú kocsisorban hajtatott kiki szállására, részint magánházakhoz, részint a Rimánózi, Fekete sas, Zöldfa és Széchényi szállodákba.

Már 23-án megérkeztek *Antal Gábor*, *Bartók György*, dr. *Zelenka Pál* püspök, *Szöcs Farkas*, *Petri Elek*, *Csiky Lajos*, *Eröss Lajos*, *Balogh Ferencz*, *Kecskeméthy István*, *Nagy Károly*, *Raffay Sándor* stb. theol. tanárok, *Fejes István*, *Lévay Lajos*, *Pető*, *Lörincz* stb. lelkészek. Világi részről báró *Bánffy Dézso*, *Zsilinszky Mihály*, *Hegedüs István* stb.

Délután 4 órakor a vármegyeház nagytermében előbb az egyháztörténeti monográfiák tárgyában tartott értekezlet folyt le *Szöcs Farkas* budapesti theol. tanár, a Társaság titkárának elnöklete mellett. Dr. *Imre Sándor* véleményének meghallgatásával határozatba ment, hogy a Társaság, e téren eddig eszközölt tevékenységét tovább is folytassa ugyan, de az egyes főiskolai levéltáraknak egymásután történendő felkutatása által az eddiginél nagyobb tervszerűséggel járjon el olyképpen, hogy működése különösen három irányban határozódjék, nevezetesen 1. nemzeti, 2. szorosán egyházi és 3. iskolai viszonyaink s iskoláink történetének tekintetbe vételével. Domborodjék ki különösen iskoláinknak s ezek oktatásának sajátos jellege valamint nemzeti közművelődéseinkkel való szoros összefüggése. Hiszen mindig a prot. iskolák szolgálták leginkább a nemzeti ideálokat s a tanításmódnak a nemzeti géniuszhoz való alkalmazása is a mi iskoláinkban nyert mindig megvalósulást.

Igen megérdemelné pl a bővebb tanulmányozást a Bethlen-korszak, melyre vonatkozólag Kassa város levéltárában nagyon sok becses adatot találhatni.

A monográfiákat illető vélemények az értekezlet határozata szerint továbbra is küldhetők még a Társaság titkárához.

5 órakor vette kezdetét a közgyűlés, melyet *Antal Gábor* dunántuli püspök nyitott meg. Sajnálattal jelentette, hogy elháríthatlan akadályok miatt e gyű-

lésen sem az elnökség, sem a Társaságnak több kiváló tagja nem jelenhetett meg. Hangsúlyozza, hogy a Társaság legyen közvetítő a tudományos elméletek és az evangéliumi igazságok között annyival inkább, mert az evangéliumi igazságok termékenyítő ereje nélkül semmi tudományos elmélet nem vezet kellő erkölcsi eredményre. Nem ez igében van az oka annak, hogy nincs meg ma már régi hatása, hanem a sokféle ellentétes áramlat miatt megváltozott korszellemben. Hozzá kell azért férköznünk az egyének szívéhez s oda kell törekednünk, hogy a tagok olvassák is el kiadványainkat s hogy az azokban foglalt eszmék által keblökbe keltett visszhangot terjeszteni is törekedjenek, mert ha ezt teszik, felvilágosodást, műveltséget, jó erkölcsöt terjesztenek. Megnyitván a gyűlést, ideiglenes elnökök választását kéri. *Szöcs Farkas* indítványára a paritás szem előtt tartásával *Antal Gábor* és *Zsilinszky Mihály* választatnak meg. Jegyzővé a rendes jegyző mellé még *Székely Antal*, a jegyzőkönyv hitelesítőül pedig *Petri Elek* és *Hegedüs István* választatik.

Gyurátz Ferencz, *Darányi Ignác*, *Kiss Áron*, *Kun Bertalan* s többi táviratilag üdvözlik a társulatot s mentik ki távolmaradásukat. Megemlékezésüket a közgyűlés köszönettel veszi tudomásul.

A tárgysorozat felolvasása után *Sulyok István* esperes az ev. ref., *Materny Imre* lelkész az ág. ev. egyház nevében üdvözölte a közgyűlést. Szépen s jól mondta *Sulyok* bihari esperes, hogy most, midőn a Társaság közöttünk is a protestantizmus nagy eszméiért küzd, a dicsőség sugárai ugyan egyedül a Társaság homlokára szállanak, de a dicsőség eme sugarainak a mi szívünkbe is be kell szállniuk, minket is meg kell termékenyíteniök a Társaság jelenlétében, hogy a tüzről-tüzet fogjunk. Az üdvözlésekre *Antal Gábor* elnök válaszolt, kérve Istent, hogy virágoztassa a váradi két protestáns egyházat a felvilágosodás és lelkiismereti szabadság védelmére örökkön-örökké.

A távol maradni kényszerült *Szilassy Aladár* közigazgatási bíró helyett *Raffay Sándor* pozsonyi theol. tanár olvasott fel „Az egyéniség jelentőségéről.“ Kifejtette, hogy Jézus, midőn az ember földi életének célját minden eszményi és tökéletes teljességében az Istenbe jelölte meg, akkor nemcsak egy újabb igazi keresztyén életfelfogás kereteit jelölte meg, de az egyéniség önálló értékét is teljes mértékben kiemelte. A vallás nem annyira közösségi, mint inkább az egyéniségek által közösséget alkotó tényező, mert nem maga a közösség, hanem ennek egyes tagjai állanak életközösségben Istennel. Nem azért vagyunk vallásosak, vagy vallástalanok, mert ilyen a társadalom, hanem megfordítva a társadalom azért vallásos, vagy vallástalan, mert a vallásos, vagy vallástalan egyének többsége érvényesül benne. Az evolucionista elméletek is annyiban vannak főképpen ellenünk, amennyiben ezek csak fajtömeget ismernek, csupán az egyéniség létezését pedig elvileg tagadják.

Bármily nagy szerepe van azonban az egyéniségnek különösen a keresztyénségben, az egyéniség önálló jelentőségét iskoláink sem tartják szem előtt. Hajdan iskoláink közül mindeniknek megvolt a maga egyéni jellege, ma már nem beszélhetünk az iskolai nevelés egyéniségéről s ez kárára van a tanításnak és tanulásnak egyaránt.

Az önálló egyéniségek képzésére igen nagy gond volna fordítandó, mert mennél inkább nemesül, emelkedik valaki a maga egyéniségében, annál több haszna és nagyobb jelentősége lesz a közösségre nézve is.

Az evangéliumi keresztyénség nagy örök elveit hirdetni s az egyéniségnek egymagában is értékes, önálló jelentőségét hangsúlyozni hivatásszerű kötelessége, mint közművelődési és irodalmi társaságnak, a M. P. I. T.-nak is. Mert a szó valódi értelmében vett erkölcsös világ, és öntudatos emberiség csak öntudatos egyéniségekből alakulhat, de természetesen csak akkor, ha a Krisztus evangéliuma lesz igazán az egyéni ember erkölcsi életének világító fátyla, ha az isteniusági öntudatnak ugyanazon fölemelő érzete hatja át az emberi lelket, a mely Jézust a világ Megváltójává és Idvezítőjévé tette.

A mélyen járó felolvasásért, melyet itt e tudósítás szűk keretében hozzá méltó módon kivonatolni alig lehetséges, *Antal* Gábor püspök mondott a közgyűlés nevében köszönetet.

Következett ezután az igazgatóválasztmány jelentése *Szöts* Farkas titkár előadásában.

A társaság érdekében legtöbbet tettek a lefolyt év alatt részint új tagok gyűjtésével, részint helyi prot. irodalmi körök alakításával *Bernáth* Lajos gymn. tanár Halason, *Poszvék* Sándor theol. tanár Sopronban és *Szél* Kálmán esperes. a kinek buzgólkodása révén a nagyszalontai egyházmegye minden egyháza tagja lett a Társaságnak. Kecskeméten is alakuló felben van egy prot. irod. társaság.

A társaság kiadványairól lévén szó, *Balogh* Ferencz vál. tag azon jelentős indítványa, mely szerint a Társaság súlyt fektessen arra, hogy nemcsak a csupán magukat érdeklő, de minden egyéb közfontosságú kiadványai a tudósoknak szánt latin szöveg mellett *nemzeti nyelvünkön* is megjelenjenek, — előleges tárgyalás végett a választmányhoz tétetik át.

A közgyűlés a választmány azon intézkedését, mely szerint a Theol. szaklap járására 300 koronát megszavazott s a titkár ama jelentést, hogy a Társaság kiadványai közt a napokban már Kálvin *Institutio*-ja is megjelenik *Nagy* Károly fordításában, jóváhagyó, illetőleg — ez utóbbit — örvendtes tudomásul veszi.

A „*Koszoru*“ füzetek kiadását 976 k. költséggel ez évben is *Hegedüs* Sándor a Társulat elnöke eszközölvén, e tényt ez alkalommal is halás köszönettel veszi a közgyűlés tudomásul. E füzetek a mult évben 33000 példányban keltek el s így jóval kevesebb számban, mint tavaly. Szundi Károlynak, e ténnyel kapcsolatban tett azon indítványát, hogy a *Koszoru*-ra pályázat eztán csak jelíges levéllel történhessék s a *Koszoru* füzetek terjesztése a római egyház hasonló célu nyomtatványának példájára a ponyván is, és az eddiginél lehetőleg olcsóbb árban eszközöltessék a közgyűlés átteszi a választmányhoz.

A társulat tagjainak száma a lefolyt évben 120 al növekedett. Jelenleg pártfogó tag 35, alapító 370, rendszeres 580, pártoló 606 és segítő tag 50 van.

A pénzügyi viszonyokat feltűntető kimutatás ki nyomtatva közkezen forogván, jóváhagyó tudomásul vétetett. Pénztári felesleg van a mult évről 1438 korona. A társulat vagyona 108,908 korona.

Sajnálattal értesült a közgyűlés a titkári jelentésből arról, hogy a hátralékos tagok száma igen nagy. E tekintetben az igazgatóválasztmány azon intézkedését, hogy a több évről hátralékos tagokat beperelte, jóváhagyja. Egyszersmind határozatilag kimondja, hogy az elszámolást tudomásul veszi, a pénztárosnak a felmentést a szokott óvások fenntartása mellett megadja, a „*Károli Gáspár-alap*“-ot a tagok figyelmébe hatható-

san ajánlja s a Társaságnak újabb tagok gyűjtése által való terjesztésére különösen a lelkészeket kéri.

Szöts Farkas fájdalmasan emlékezik meg azon veszteségről, mely a Társulatot *Mitrovics* Gyula választmányi tag, *Szabó* Károly volt bihari esperes és *Szél* Ákos elhunytával valamint Dr. *Szabó* Aladárnak bizonyos elvi differenciák miatt a választmányi tagságról történt lemondása folytán érte. Dr. *Szabó* Aladár helyére a közgyűlés *Bernáth* Istvánt választja; a *Mitrovics* Gyula helyére, mint vidékről való választmányi tagot hangoztatták *Eröss* Lajost és *Szaboleska* Mihályt; *Eröss* Lajos azonban *Szaboleska* javára a jelöléstől visszalépett s így vidéki választmányi tagnak *Szaboleska* Mihályt választották meg.

Ugyancsak *Szöts* Farkas titkár indítványa folytán, az e gyűlés alkalmával meg nem jelenhetett elnökség távolmaradása folytán előállott helyettesítési szükségre is tekintettel 2 másodelnököt választott egyszersmindenkorra a közgyűlés, még pedig itt is a parallel alarítás szem előtt tartásával *Antal* Gábor és *Zsilinszky* Mihály személyében, kik mindketten készséggel hajoltak meg a feléjük irányuló bizalom előtt.

Zsigmond Sándor alsószabolcsi esperes felhívja a Társaság figyelmét a *Boeckay*-féle vallásszabadsági harc történetének megírására abból az alkalomból, hogy 3 év múlva 1906-ban a *Boeckay* felkelés s a bécsi béke megkötésének 300 éves évfordulója leend. Ugyanezen alkalomból 1906-ra a nagy hajduvárosba, *Hajduböszörmény*be hívja meg a Társaságot. A közgyűlés az indítványt a választmányhoz tette át.

Ugyanígy járt el *Nagy* Károly kolozsvári theol. tanárnak Kálvin *Institutio*-ja 1559-iki kiadásának magyarra fordítása tárgyában tett indítványával. *Deák* Lajos azon indítványát is, hogy a Társaság célját a hazai prot. egyháztörténet tanítása kapcsán már az iskolában meg kell ismertetni az ifjúsággal, a közgyűlés szintén a választmányhoz teszi át.

Antal Gábor ezekután köszönetét fejezvé ki Biharvármegye iránt, hogy székházának díszes nagytermét a közgyűlés helyéül átengedte, a közgyűlést 1/48 órakerékesztette.

Az első napi tárgysorozat így kimerítettén, este 8 órakor a „*Fekete Sas*“-ban ismerkedő estély volt, mely az ilyen alkalmakkor megszokott emelkedett hangulatban folyt le.

Nagyvárad.

(Folyt. köv.)

Ss. L.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

1903. szept. 15—6-án Kisvárdában tartatott meg *Görömbei* Péter esperes és *Gencsy* Albert e. megyei gondnok elnöklete alatt, élénk részvétele mellett a gyűlést alkotó tagoknak.

Kisvárdá egyik gőcpontja volt II. *Rákóczy* Ferencz hadműveletének s éppen ez lehetett az oka, hogy a gyűlés egész lefolyása *Rákóczy*-vonatkozása ünnepélyes hangulatu volt.

A gyűlést esperes ur buzgó s *Rákóczy*-reminiscentiákkal átszőtt imával nyitotta meg, a melyet közgyűlés jegyzőkönyvben kívánt megörökíteni. Majd *Gencsy* Albert először jelenhetvén meg ez alkalommal megválasztása óta gyűlésünkön, köszönetének s hálájának adott kifejezést ujjal való megválasztásáért, s lelkes eljenzés között ígerte el továbbra is magát anyaszentegyházunk szolgálatára.

Esperesi időszaki jelentés során értesült e. megyénk, hogy ő felsége a gégenyi egyháznak templom-építésre 200 kor. adományozott; s hogy a II. korpótlék iránti kérvények beadattak a vmegyei közig. bizottsághoz. Különösen kiemeli esperesi jelentés az egyh. ker. értekezlet Máramarosszigeten tartott közgyűlésének rendkívül hatalmas műsorát, s felemelő tettekhez buzdító jótékony hatását; s megemlékezik egy kicsiny egyháznak és az ő szerény öreg papjának ünnepéről, t. i. Kállósemjénről és az ő 40 évig hűséges sáfárjáról, Pásztor Istvánról szól az ének meleg, lelkes szavakkal, mivel e kicsiny gyülekezet utóbbi időbeli templomépítésével egy századra szóló rendezett állapotban ünnepelte meg az ő kedves öreg lelkészének 40 éves lelkési jubileumát, elhalmozva lelkészét szeretetének, tisztetének nemesak hallható, de látható jeleivel is. Bizonyoságot tevén arról, hogy az idővel haladó öreg embereket nem hagyja el, de szeretetében s tisztelésében részesíti a mai kor is. Az egyházmegye részéről Andrassy Kálmán font méltó virágokból koszorút az öreg lelkész, a hálás egyház s a derék főgondnok halántékára. Igazán megérdemelték! Az idők jele, hogy ez idő szerint hét egyházunk van üresedésben s egyszerre 2 IV. éves hittanhallgatót kellett s. lelkész hiányában alkalmazni.

Világi jegyzőségre Dr. Horváth József besztekeri földbirtokos választatott meg.

Püspök ur felhívása a szegény iskolás gyermekek meleg ruhával és meleg étellel ellátása tárgyában szívesen ajánlatott a presbyteriumok s általuk a könyörülő szívek jóindulatába, szeretetébe.

Az alkoholizmus ellen védekezés tárgyában kelt püspöki leiratra felterjesztés szükségét érzi az egyházmegye a kerület és konvent útján az államkormányhoz s átír a vármegyéhez, kérve azt, hogy Bereg vármegye ismeretes határozata szellemében a korcsmák vasár- és ünnepnapra bezárását mondja ki határozattal.

Örömmel értesült egyházmegyénk, hogy Szabolcs vmegyének a jeles tanítók díjazására szolgáló u. n. Kállay András alapja kamatainak felét egyik jeles reform. tanítónknak Szabó Imre t.-sz.-mártoni tanítónak adományozta. Av új énekeskönyv életbeléptetésére Erdélyi Imre jegyző tartalmas javaslata szerint kimondja e. megyénk, hogy óhajtatandó, hogy a konvent próba-énekeskönyvet nyomasson s azokat önköltségen küldje meg minden egyházhoz egy, esetleg kiváncsolom szerint több példányban is s a tanítók és kántorok kötelezettsenek az új dallamokat betanítani az iskolásoknak s esetleg dalos köröknek s ifjusági egyesületeknek, s 1906. okt. 31-től az új énekeskönyv használata legyen kötelező.

Megoldatott végre, habár csak ideiglenesen a nyíregyházai ág. evang. főgymn. ev. ref. növendékeinek vallástanítási ügye is.

Az egyházmegye az államsegélyből ad 300 kor. s a tanulóktól szedendő 6 kor. tandíjak szintén 3—400 koronára tehető összege, tehát 6—700 kor. díjazásért tartozik 8 órát tanítani osztályösszefonással a vallástanár. Ilyen feltételek alatt Dr. Bartók Jenő nyíregyházai lelkész azt ideiglenesen el is fogadta.

Egyházmegyénk, bár az E. T. 472. § a szerint a kerület köteleessége a más vallású középiskolák vallás-tanítása, szívesen fogadta már ezt a megoldást is; pedig érezte, hogy ez vallási és paedagogiai szempontból a maga 8 órájával elégtelen, a 300 kor. elvonása az államsegélyből az üdítőcsepp elvonása a szomju ajkaktól (90 egyház között mennyi a szegény, a koldus.) érezte, hogy egy vallástanári állás szervezése ol-

daná meg gyökeresen a kérdést, de — egyelőre ennyivel kell megelégedni ez ügyben; majd hoz a jövő jobbat!

Az ág. evang. főiskolák és főgymnasiumok supplicálásának szabályozására kéri e. megyénk a kerületet átírat küldésére a tiszai lutheránus püspökhöz; a mármár ott is megszűnt supplicationalis intézmény az újabb időben mind több, több rajt bocsát a gyermekifjakból az ev. ref. lelkészek és egyházak terhére s alkalmatlanságára.

Rácz Gyula nagyhalászi lelkész sérelemként jelenti, hogy községében állítólag a szolgabíró rendeltére István király napján gazdasági munkaszünet doboltatott szigorú büntetés terhe alatt. Minthogy azonban ugyanazon járás más községeiben ezen közzététel nem történt meg s így inkább helyi érdekű buzgalomnak látszik az egész dobolás, azzal adja vissza kérvényt egyházmegyénk, hogy azt lehetőleg a közzétételi rendelet számával s az ez ügyre vonatkozó bírósági ítéletekkel felszerelten adja be az egyházmegyére. Elvi jelentőségű határozatra adott alkalmat Szabó Gyula újfelhértői tanító fellebbezése az ottani e. tanács azon határozata ellen, a melylyel őt, — tekintve tanítványainak csekély számát, — díjlevelében nem említett osztályvezetéssel terhelte meg. Előadó a díjlevelé érvénye mellett foglalt állást, bár érezte, hogy ugy az egyházak, mint az iskolák jól felfogott érdekére nagyon veszedelmes irányzat kezd érvényesülni tanítóink egy nem is kicsiny részénél. Maga ez a kérdéses ügy felszerelés s a panaszra adandó felelet megadása végett áttételt az újfelhértői egyháztanácshoz, de ennek hatása alatt azon az egyházker. jóváhagyása alá is felterjesztendő határozatot hozta egyházmegyénk Andrassy Kálmán t. bíró ur indítványára, hogy, a hol több tanító működik, az osztályok elosztása a működő tanítók között mindig a helyi egyháztanács joga legyen s e kérdés eldöntésénél mindig a didactikai és paedagogiai elvek legyenek irányadók, még az esetben is, ha az illető tanító díjlevelében az osztályok száma kijelölve volna.

Összes pénztári számadások helybenhagyása s a jövő évi költség-előirányzatok megerősítése után számvevőszék javaslatára elhatározza e. megyénk, hogy a) a kamatlábat a kölcsönöknél 7%-ra szállítja b) az alapok után 5%-ot fizet c) a lelkészek személyi hitelét megfelelő kezesesség mellett 500 koronára emeli d) a postatakarékilag kezelt nagyobb összegű tőkéit egyes, az Országos központi kapcsolatban álló hitelszövetkezeteknél helyezi el 5%-ra. Egy hitelszövetkezetenél 5000 koronánál nagyobb összeg nem helyezhető el.

Az esperesi jelentésből, a mely egy tartalmas és terjedelmes s az egyházi élet minden jelenségére kiterjedő s a beérkezett adatokat életre keltő érdekes munka, látjuk, hogy valláserkölcési állapotunk megnyugtató, habár egy hivatalát hanyagoló lelkész ellen meg kellett indítani a fegyelmi eljárást.

Az e. m. 86929 lélekszáma mellett 92662 az urvacsorázók száma. 73 egyházban tanítja a lelkész a confirmatiót; 69 egyháznak s lelkésznek jár a Debr. Prot. Lap. 9-nek a Sárospataki, 4-nek az Egyh. és Iskolai Lapok. Van az e. megye területén 11 énekkar, 4 nőegylet, 3 temetkezési egylet, 29 hitel- és 4 fogyasztási szövetkezet. ez utóbbiak is mind belhivatalnokok által vezetve; vannak olvasó körök (4) népkönyvtárak. A gyülekezet története meg van írva 18 egyházban.

Nagyobb adományok: Bácsaranyoson. Répánszky István és Dávid István 200 k. Baltán Kis Ferencz 200 k. ért. urasztal. Győröcskén Amerikában dol-

gozó hívek 315 kor. Gégényben országos gyűjtés 2472 k. Nagyhalászbán Dr. Horváth József 100 k. új harangra hívek adománya 357 k. Karászbán Tóth István 200 k. Komoróban id. Balogh János 400 k. Szaláncziné: Jármy Mariska urhölgy 300 k. Mogyoróson urbéres közönség 887 k. Nagykállóban Kerekes István 100 k. Ó-fehértón Diószeghy Zoltánné urnő 150 k. ért. urasztali terítő. Pappon Br. Podmaniczky Gézáné 50 k. Kovács Áron és társai (Amerika) 125 k. Pátróhán Szabó János és neje 150 k. ért. urasztali terítő. Petneházán a hívek gyűjtése kerítésre 700 k. Sipos Emil ur 154 k. Főösszeg: 17.425 k.

A prot. áldozatkészség kutforrásának eleven buzgóságáról beszélő számok ezek.

Különb. is hosszúra nyúló tudósításomban lehetetlen még meg nem emlékezni az esperesi évi jelentés záradékáról, a mely nagy arányú lelkesítő felhívás a gyülekezeti élet irányítóhoz a Krisztus nevében, az evangelium erejével és szellemében az Isten országának munkálására. Szeretném egész terjedelmében közölni.

És még egyről, a közebről. Az itt elhangzott beszédek különösen a Görömbey Péter és Nagymáté Alberté a Rákóczy szellemét ünnepelték, a Rákóczy vezéreinek utódaiban a Vajiai és Gencsieken. Ugyanezen szellemet apostrofálta Dr. Mezössy Béla és Somogyi József remek beszédekben, a melyeknek színvonalja jóval magasabb volt a szokásos dictióknál.

Két birósági s egy fegyelmi ügy volt, nem nagy jelentőségűek.

Korocs József
berceli lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Egyházkerületi gyűlések.** A tiszántúli református egyházkerület elnöksége megállapította az évenkénti összehozott szokott egyházkerületi közgyűlések idejét. Ezek szerint november hó 12-én a tanügyi bizottság fog ülést tartani, 13-án pedig az igazgató tanács. A kerületi közgyűlés november 24-én kezdődik, mely valószínűleg 3—4 napot fog igénybe venni, tekintettel arra, hogy igen sok és fontos ügy vár elintézésre. Az előkészítés és közgyűlések között szokás ellenére azért van nagyobb időköz, mert akkor fogja a rendkívüli konvent tartani tanácskozásait Budapesten.

— **Kath. egyetem Gyulafehérvárott.** A „Magyar Állam” írja: „Az erdélyi egyházmegye lapjában, a „Köz-művelődés”-ben olvassuk az örömdetes hírt, hogy az Isten segítségével két millió koronára gyarapodott kath. egyetemi alaphól a kath. egyetem fel is állítatik már a közel jövőben Gyulafehérvárott. Így határozott az erdélyi róm. katolikus státus, mely határozatról kath. lap-társunk a következőket jelenti: „Az egyetemet a róm. katolikus státus létesíti a boldogult emlékü Fogarasy Mihály erdélyi püspöknek e célra letett alapjából, mely immáron a két millió koronát meghaladta. Az egyetem létesítésének megvitatására kiküldött bizottság ugyanis folyó hó 14-én tartott ülésén Kolozsvárt kimondotta, hogy a meglevő alaphól s a még e célra máshonnan feljárt alapok támogatásával legkésőbb három év eltelté után legalább egyelőre a theologiai fakultást beállítja. Ezután rövid időközökben a bölcsészeti és jogi fakultást is hozzácsatolja. A nagyszerű terv valószínűsítésére két bi-

zottság is alkult. Az egyik a gyűjtő bizottság, melynek feladata, hogy a püspökségek, káptalanok, tanítószervezetek esetleges e célra fordítható alapjait megnyerje s a gazdagabb katolikus férfiak közt mecénásokat szerezzen. E bizottság tagjai: Korniss Viktor gróf a státus alelnöke, Bíró Béla kolozsvári apátplebános és Ugron Gábor. A másik, a szervező bizottság, melynek első feladata a talajt úgy előkészíteni, hogy a theologiai fakultás már három év múlva felállítható legyen. E bizottság tagjai: Jósika Sámuel báró a státus elnöke, Fábrián Sándor nagyprépost, Ujfalusi (Tódor) József apátkanonok, Farkas József dr.; Samosi János dr. egyetemi tanár és Pál István az igazgatótanács előadója. Mit mondunk ehez mi magyar protestánsok? Hát a debreceni egyetem hol késik az éji homályban?

— **Harmincéves találkozó.** Erre jöttek össze azok a férfiak, kik a theologiai tanfolyamot 1877-ben végezték el a debreceni főiskolában. A harminc évvel ezelőtt szerződésre lépett 19 ifju közül a hosszú időközben 4-en elhalván, a még életben levő 15, volt tanulótlárs közül f. hó 22-én összejöttek 8-an, u. m. Tóth Lajos t.-dobi, Urházy Lajos lovasberényi, Zsigmond Ferencz ártandi, Zöld József resicai, Bugyi Mihály hegyközüzlaki, Tóth Sándor paniti lelkészek, Timár Imre egyházi tisztviselő és Csiky Lajos theol. akad. dékán, utóbbi kettő Debrecenből. A régi jó barátok közül már 21-én este együtt voltak öten, 22-én reggeli 8 órakor pedig a főiskola előtt jöttek össze a megjelentek, és pedig Tóth Lajos és Csiky családjaikkal. Tóth Sándor az ő hittanhallgató fiával, a többien magokban. Az oratoriumban Csiky Lajos mondott Dr. Erdős József akad. igazgatónak és az egész theologiai ifjuságnak is részvétele mellett, meghatott érzelmek között megható imádságot. Elhatározták a volt tanulótlársak, hogy 10 év múlva újra összejönnek; hogy 670 k. 09 fillérre menő alapítványukat 1000 koronára neveltetik, a mikor egy jóra való hittanhallgató évenkénti ösztöndíjazására lépjen az életbe. Nem is kell mondanunk, hogy a régi jó barátok s családjaik az egész napot együtt töltötték, s vidám és édes-bus visszaemlékezések és beszélgetések közben örvendeztek kedves és szép napjuk örömeinek.

— **Meghívó.** A mezőturi ev. reform. egyház és főgymnasium előjárósága, gymnasiuma 350 éves fennállásának örömeire folyó 1903. évi október hó 8-ik napján (csütörtökön) *emlékűnnepélyt* rendez, melyre címet tisztelettel meghívja. Az ünnepély sorrendje: 1. Reggel 7 órakor gyülekezés a főgymnasium udvarán s onnan 7 óra 15 perckor bevonulás a belvárosi templomba. 2. A gyülekezést éneklő a 37-ik dicséretet és a XC-ik zsoltárt. 3. Alkalmi imát mond Turgonyi Lajos ev. ref. lelkész. 4. Alkalmi beszédet mond Gergely Antal ev. ref. lelkész. 5. Bethoven: Isten dicsősége. Éneklő a főgymn. énekkar. 6. A gymnasium történetének rövid összefoglalása Faragó Bálint főgymn. igazgatótól. 7. Kreutzer: Az urnak napjai. Éneklő a főgymn. énekkar. 8. Emlékezés Szegedi Kiss Istvánról. Szabad előadás Vékony Sándor főgymn. tanártól. 9. Hymnus. Éneklő a gyülekezést. Közébed délben 1 órakor a „Nemzeti Szálló”-ban. Délután a város és intézet nevezetességeinek megtekintése. Este 8 órakor a főgymnasium tápintézetű tőkénének gyarapítására táncvigalommal egybekötött hangverseny. Az ünnepélyen részt venni szándékozók érkezésük idejét folyó évi október 1-ig a főgymnasium igazgatóságával tudatni sziveskedjenek.

— **Szíves tisztelettel hozom e becses lap utján köztudomásra, hogy a Dr. Kohlbrügge Frigyes Hermann születése 100-ik évfordulója alkalmából, az**

ő Kis Kátáját, mely a Heidelbergi káté rövid vázlata, némi hálajelül, kiadni szándékozom. Az 1867-ben Elberfelden 2000 példányban nyomott művecske ma már nem kapható, miután példányai teljesen elfogytak. Nagy lelkihaszonnal jár e kis könyvecske iskolás növendékeink kezébe adása, tanulása s nagy sikerrel használható Urasztalához készítő oktatáskor is. Ára egy példánynak 30 fillér. Felkérem a Heidelbergi Káté barátait legyenek szívesek velem tudatni, hogy hány példányra van szükségök működési vagy ismeretségi körükben? Ha elégséges számú megrendelés leendő: akkor a könyvecskét kinyomatom, s, ha az arcképmetszetet sikerül Stuttgartból megszerezni, a könyvecske szerzőjének Dr. Kohlbrüggének arcképét is adni kívánom a könyvecske élén. Az Elberfelden lévő németalföldi református gyülekezet Dr. Kohlbrüggének egy eddig kéziratban levő művét adta ki születése 100-ik évfordulójára, a szerző arcképével: „Die Lehre des Heils“ a könyv címe. Az Amerikában megjelenő „Wächter“ is Dr. Kohlbrügge emlékeztetének szentelte az 1903. augusztus 15-én megjelent számát legnagyobb részben. Révész Imre „Figyelmező“-je 1875. évi folyamában emlékezett meg Dr. Kohlbrüggéről, terjedelmes cikkben. *Rácz Károly* ev. ref. lelkipásztor.

— **A kollegium pénztári számadásának vég-eredménye.** Az 1902 3-ik gazdasági év számadásában a forgalmi bevétel 1192870 k. 39 fillér, a kiadás 1114634 k. 76 f. volt. Ebből jövedelembevétel 571,129 k. 21 f. költségkiadás 456,777 k. 37 f. jövedelemtöbblet 115,627 k. 24 f. A jövedelemtöbblet a különböző rendeltetésű pénztárak között a következőképpen oszlik meg: A közszükségleti és tanszéki pénztár jövedelemtöbblete 12290 k. 71 f.; a betegsegélyző pénztáré 3053 k. 37 f. a könyvtári alapok pénztáré 1658 k. 08 f. ezenkívül külön kezelés alatt maradt 9000 k. állami dotáció; a tanári nyugdíjintézetű pénztáré 10,328 k. 80 f. az egyesített ösztöndíjesoport pénztáré 15480 k. 93 f. az énekeskönyvi pénztáré 925 k. 82 f. az új építő pénztáré 139 k. 33 f., mely összeg azonban csak numerikus évi eredmény, amennyiben ennek a pénztárnak még 43,600 k. törlesztetlen adóssága van, melynek fedezésére mindössze 13,560 k. 72 f. részben leírásra váró követelés szolgál. A tápintézetű pénztár azonban 1275 k. 40 f. hiánnyal végezte az évet. Intő jel ez abban az irányban, hogy a már többször ismétlődő hiány elenyésztetése érdekében gyökeresen gyógyító intézkedéseket tegyen egyházkerületünk. A fűvész kertű pénztár jövedelemtöbblete 553 k. 86 f. tehát ebben az évben még az államségély fele részével is megélt ez a pénztár, de felhasználta az előző év megtakarítását. A következő évben mulhatatlanul bekövetkezik a hiány, egész összegében elmaradván az államségély. A bölcsészeti fakultás (egyetem) 16684 k. 15 f. többlettel zárta a pénztári számadást, azonkívül, hogy 7000 k. rendszeresített terhet viselt. Ebbe a többletbe nincsenek beszámítva a kiegészítésre váró alapok közt kezelt tekintélyes összegű alapítványok, melyek szintén a bölcsészeti fakultás célját vannak hivatva szolgálni. Az énekkari pénztár jövedelemtöbblete 2292 k. 63 f. a kiegészítésre váró alapok jövedelemtöbblete egybeadva 46570 k. 11 f.-t tesz; a tőkeségélykölcson tőkevisszahelyező pénztára 2175 k. 69 f.-rel gyarapodott; végül a tisztviselők és alkalmazottak nyugdíjintézetének pénztára 3473 k. 96 f. jövedelemtöbbletet tökécsített. Átalánvéve a pénzügyi dolgok menete a normális vonalak közt mozgott úgy, hogy az évet a rendes menetű közönséges évek rendjébe sorozhatjuk.

— **Őszi gyűlésezések ideje.** A főiskolai igazgatótanács gazdasági bizottsága Dávidházy János esperes elnöklete alatt október hó 23-án ül össze, hogy a kollegium gazdasági ügyeit, s azok közt a számadást megvizsgálja. A számadást idáig a számvevő már megvizsgálta s jelentését beterjesztette. A kollegiumi gazdasági tanács feladata, hogy a maga részéről a számadás dolgait ellása október 23-ika előtt. Az egyházkerületi tanügyi bizottság november 12-én, a főiskolai igazgatótanács november 13-án tartja ülését, az egyházkerületi közgyűlés idejét az elnökség november hó 24-re fogja kitűzni.

— **Szemelyi hir.** Főtiszteletű püspökünk gyengélkedő egészsége miatt nem vehetett részt a Nagyváradon tartott prot. irodalmi társulati gyűlésen. Örömmel jelezzük azonban, hogy a gyengélkedés muló jellegű volt, s ma már teljes egészségben végezi szeretett püspökünk a sok gonddal járó hivatalos teendőket.

— **A Bibliai Képek III ik kötete** kikerülven a nyomdából, kérem a t. megrendelőket a pénz (3 k. 50 f.) utalványozására, — melynek vételével a könyvet ajánlva küldöm. Nagyigmánd, 1903. szept. 24. *Sz. Kiss Károly.*

— **Gyönyörű ajándék** jut mindazoknak teljesen ingyen és bérmentetlenül, akik az Egyetértés politikai napilap előfizetőinek díszes sorába lépnek. Ez az ajándék egy értékes diszmu, amelynek egyetlen művelt magyar család könyvtárából se szabad hiányoznia. A munka a Rákóczy-korszak ismertetése lesz írásban és képben hivatott írók és ihletett művészek alkotásában hű tükre Magyarország legszebb és legdicsebb korszakának. A pompás diszmuvet karácsony ünnepére minden egyes előfizetőjének megküldi az Egyetértés, s ezenfelül az előfizető a legjobb, legterjedelmesebb, és legmagyarabb ujságot kapja naponként. S ez sokat jelent a mai válságos politikai viszonyok között, amikor a nemzeti jogoknak és szabadságoknak jóformán utolsó védőbástyája a hazafias sajtó. A küzdelem nehéz napjaiban ez a sajtó hivatott kitaratni a harcosok mellett, s míg egyfelől buzdította és bátorította a küzdőket, másfelől megnyerte számukra a felébresztett közvéleményt, amelynek vezetője és szószólója lett. A sajtó e nemes versengésében mindvégig az Egyetértés-e volt az elsőség s a diadalból őt illeti meg az oroszlanrész. Az Egyetértés mindezen felül a legterjedelmesebb és legjobban értesült magyar ujság, a mely nemesek a közlések leggazdagabb tárháza de irodalmi művekből is a legkiválóbbakat és legértékesebbeket adja az olvasóinak. Az Egyetértés előfizetési ára egy hónapra egy forint nyolevan krajcár s előfizetni lehet (legeélszerűbben postautalványon) a kiadóhivatalban, vármegye utca 11. szám.

Tartalomjegyzék: A mi jelszavunk. Dr. Erdős József. — Tudomány és vallás. Székely Ákos. — T a n ü g y : A tanítás és nevelés sikerének biztosítása. Baresa János. — K ö z l e t ü n k : A gymn. vallástaniásról. Sipos József. — A gymnasiumi vallástaniás modern legyen-e, vagy orthodox? Bagothay Sámuel. — A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság gyűlése Nagyváradon. Sz. L. — A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmege őszi közgyűlése. Korocz József. — Különfélek.

Felelős szerkesztő: **ERŐSS LAJOS.**

Pályásat.

A tiszántúli ref. egyházi értekezlet pályázatot hirdet „a lelkipásztorkodás, kapcsolatban a lelkipásztor belmissiói munkakörével“ című,

nem akadémiai használatra szánt, *de gyakorlati* kalauzul szolgáló s legfelebb tizenöt nyomtatott ív terjedelmű munka megírására, a melynek első kiadása a tiszántúli ref. egyházi értekezlet tulajdona lesz. Szerző feladata volna, a mi népünk teljes ismeretével, a hazai vallási és felekezeti viszonyokra vonatkozással, indokoltan és meggyőzően feltárni a lelki gondozás okait, alkalmait, módjait, eszközeit, feltételeit, szükségességét, áldásait, szóval mindazt, a mi e tétellel összefügg.

Írói tiszteletdíj hatszáz korona. Az idegen kézzel és nyomdai szedés alá alkalmas módon leírott pályamunkák, jelígs levél mellett, 1904. évi szept. hó 1-ig, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe küldendők be.

Debrecen, 1903. évi szeptember hó 14.

Kiss Áron
püspök, egyh. értekezleti
egyházi elnök.

1-2

Pályásat.

A füzesgyarmati (Békés m.) ref. egyház pályázatot hirdet segédlelkészi állásra.
Fizetés: 1000 korona, az egyház pénztá-

rából havi részletekben előre fizetve. Egy szobás lakás a szükséges butorzattal.

Kötelesség: lelkészi teendőkben segédkezés. Felmondásra egy hónap kölcsönösen köttetik. Az állomás mielőbb elfoglalandó. Pályázati kérvények szeptember hó 30-ig alulírottához adandók be.

Füzesgyarmat, (Békés m.) 1903. szept. 16.

Kovács Károly
ref. lelkész.

Pályásat

segédlelkészi állásra a makói ev. ref. egyházban.

Évi készpénzfizetés 1200 korona, vallásánításért mintegy 200 kor. egy szobából álló lakás a parochián, minden halott bejegyzéséért 28 fillér.

Pályázati kérvények Csécsi Miklós elnöklétséghez f. év október 15-ig beküldendők. Az állás november 1-én elfoglalandó.

Makó, 1903. szept. 24.

As ev. ref. egyháztanács.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne tekintsek meg azt a kitűnő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitűnő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagy tiszteletű lelkész és tanító urak Debrecenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruház-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt sajon soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég létörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruí versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmükbe ajánljuk ezt a régi kitűnő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPÍTÓTOTT : 1845. BEN.